

safejournalists.net

СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА Индикатори за степенот на слободата на медиумите и Индекс на безбедноста на новинарите 2023

Автор
Милан Спировски

СОДРЖИНА

За проектот

Развој на индикаторите

Методолошка белешка

Квалитативни индикатори за степенот на слободата на медиумите и безбедноста на новинарите

Индекс на безбедноста на новинарите

Листа на кратенки

I Вовед

II Слободата на медиумите и безбедноста на новинарите во Северна Македонија – Индикатори

A. Правни гаранции и нивно спроведување

A.1 Основни гаранции за слободата на медиумите и новинарите и нивната примена во праксата

A.2 Независност и ефикасност на регулаторното тело

A.3 Независност и автономија на јавниот медиумски сервис

A.4 Финансиска поддршка за квалитетно новинарство и медиумски содржини од јавен интерес

A.5 Државно рекламирање во приватниот медиумски сектор

A.6 Законските одредби поврзани со клеветата и нивната примена не создаваат застрашувачки ефект врз новинарите и медиумите

A.7 Другите закони се спроведуваат објективно и им овозможуваат на новинарите и на другите медиумски актери да работат слободно и безбедно

A.8 Доверливоста на изворите на новинарите е загарантирана во законодавството и почитувана од властите

A.9 Новинарите се слободни да ја извршуваат својата професија и да основаат, да се здружуваат и да учествуваат во своите здруженија

A.10 Право на пристап до официјални документи и информации

B. Положба на новинарите во редакциите

B.1 Работната позиција на новинарите е стабилна и заштитена на работното место

B.2 Уредувачка независност во приватните медиуми

B.3 Уредувачка независност во јавниот медиумски сервис

B.4 Уредувачка независност во непрофитниот медиумски сектор

B.5 Слобода на новинарите во процесот на производство на вести

B.6 Економска положба на новинарките

B. Безбедноста на новинарите

B.1 Новинарите и медиумските актери имаат пристап до непосредни и ефективни заштитни мерки кога се изложени на закани

B.2 Новинарите и другите медиумски актери (чиј животи или физички интегритет се во реален и непосреден ризик) имаат пристап до специјални механизми за заштита/безбедност

B.3 Новинарките имаат пристап до законски мерки и механизми за поддршка кога се соочуваат со родово засновани закани, малтретирање и насилство

B.4 Воспоставена е практика на редовна јавна осуда на закани и нападите врз новинари и медиуми

B.5 Полициските власти се сензитивни на прашањето за заштита на новинарите

B.6 Специјализираните истражни единици и/или службеници имаат соодветна експертиза за истражување напади и насилство врз новинари

B.7 Истрагите за сериозни физички напади врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат ефикасно (независно, темелно и навремено)

B.8 Новинарите и другите медиумски актери се ефикасно заштитени од различни форми на малтретирање преку интернет

B.9 Истрагите за сите видови напади и насилство врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат транспарентно

B.10 Системите за собирање квалитетни статистички податоци се воспоставени од државните органи за да се спречи неказливоста

B.11 Закани и малтретирање што не се однесуваат на физичката безбедност

B.12 Закани против животот и физичката безбедност на новинарите

B.13 Вистински напади

B.14 Закани и напади врз медиуми и новинарски здруженија

III Заклучоци и препораки

IV Индекс на безбедноста на новинарите во Северна Македонија – 2023

За проектот

РАЗВОЈ НА ИНДИКАТОРИТЕ

Новинарските здруженија од земјите од Западен Балкан, поддржани од Европската комисија¹, ја основаа платформата [Safejournalists.net](https://safejournalists.net) за заеднички да го следат законодавството и практиката на медиумите во нивните земји и да се ангажираат во унапредувањето на правната и институционалната средина во која работат новинарите и другите медиумски професионалци. Секоја година, врз основа на внимателно дизајнирана методологија², партнерите на [Safejournalists.net](https://safejournalists.net) спроведуваат истражување за застапување, кое им дава на новинарските здруженија веродостојни и релевантни податоци, засновани на докази, за главните проблеми и пречки во имплементацијата на стандардите на ЕУ во областа на слободата и безбедноста на медиумите и новинарите во Западен Балкан. Резултатите од истражувањето им даваат содржина на активностите на партнерите, обезбедувајќи им нови докази и примери, кои ги рафинираат и ги зајакнуваат нивните позиции за застапување.

Првата, квалитативна истражувачка алатка – *Индикатори за нивото на слободата на медиумите и безбедноста на новинарите*, за првпат беше развиена во 2016 година и постепено се прилагодуваше со текот на годините. Таа е составена од три групи индикатори: (А) Правна заштита, (Б) Позиција на новинарите во редакцијата и (В) Безбедност на новинарите.

-
- 1 Во декември 2022 година, Европската комисија одобри нов тригодишен проектен циклус за платформата [Safejournalists.net](https://safejournalists.net), кој е продолжение на претходните две фази: проектот Регионална платформа за застапување за медиумски слободи и безбедност на новинарите на Западен Балкан (јануари 2016 – декември 2018) и [Safejournalist.net](https://safejournalist.net) (февруари 2020 – март 2023). Главната цел на проектот е да ја зајакне улогата на националните новинарски здруженија, членки на Платформата [Safejournalists.net](https://safejournalists.net), да станат ефективни и одговорни независни актери во застапувањето и креирањето релевантни медиумски политики во нивните земји: Независното здружение на новинарите на Србија, Здружението на новинарите на Босна и Херцеговина, Хрватското новинарско друштво, Здружението на новинарите на Косово, Здружението на новинарите на Македонија и Синдикатот на медиумите на Црна Гора. Проектот се финансира од Програмата на ЕУ за поддршка на граѓанското општество и медиумите во Западен Балкан и Турција за 2021-2023 (IPA III).
- 2 Истражувањето за застапување го дизајнираа и го координираат Снежана Трпевска и Игор Мицевски, истражувачи на Институтот за истражување на општествениот развој РЕСИС од Северна Македонија – www.resis.mk.

Врз основа на оваа алатка за мониторинг, објавени се вкупно седум проценки, последната за 2022 година.

Квантитативната истражувачка алатка – *Индекс на безбедноста на новинарите*, беше развиена во 2020 година и тестирана во 2021 година. Дизајнирана е да ги „мери“ промените во околината што имаат директно или индиректно влијание врз тоа колку безбедно се чувствуваат новинарите и другите медиумски актери кога ја практикуваат својата професија. Тој е составен од четири групи индикатори: (1) Правно и организациско опкружување, (2) Превенција, (3) Процес и (4) Фактичка безбедност. Врз основа на оваа алатка, беа спроведени вкупно три истражувачки циклуси: 2020 (пилот-година), 2021 и 2022 година.

Почнувајќи од 2023 година, [Safejournalists.net](https://safejournalists.net) ќе ги комбинира двете (квалитативна и квантитативна) истражувачки алатки во еден единствен истражувачки проект за застапување – *Индикатори за нивото на слобода на медиумите и Индекс на безбедноста на новинарите*. Платформата ја следи состојбата во седум земји: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Северна Македонија, Црна Гора, Косово³ и Србија.

МЕТОДОЛОШКА БЕЛЕШКА

Целиот истражувачки процес е поделен во две фази: во првата фаза се собираат податоци за сите квалитативни показатели – и за медиумските слободи и за безбедноста на новинарите, додека во втората фаза, квалитативните показатели за безбедноста на новинарите се конвертираат во квантитативни и се спроведува постапката на бодување и пресметување на Индексот на безбедноста на новинарите.

Беа применети низа различни истражувачки методи за собирање и анализа на податоците поврзани со секој квалитативен индикатор:

- Преглед на студии, анализи, истражувачки извештаи, документи за политики, стратегии и други документи;
- Квалитативна анализа на правни документи;
- Пребарување и анализа на информации објавени на веб-страниците на јавните институции и други организации и тела;
- Пребарување и анализа на соопштенија за медиуми, објави и други информации произведени од професионални организации;

3 Ова име е без прејудуирање на статусот и е во согласност со Резолуцијата 1244 на Советот за безбедност на Обединетите нации и мислењето на Меѓународниот суд на правдата за Декларацијата и независноста на Косово.

- Секундарни податоци собрани од новинарските здруженија;
- Длабински интервјуа со експерти, новинари, креатори на политики итн.;
- Фокусни групи со новинари, и
- Анкета со новинари (во некои од земјите).

На национално ниво, истражувањето за застапување го спроведуваат национални истражувачи, кои ги собираат податоците и ги изготвуваат наративните извештаи, кои потоа ги прегледуваат локални медиумски и правни експерти и главниот истражувач. Во Република Северна Македонија, Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ) го номинираше Милан Спировски за национален истражувач.

КВАЛИТАТИВНИ ИНДИКАТОРИ ЗА СТЕПЕНОТ НА СЛОБОДАТА НА МЕДИУМИТЕ И БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ

Во следната табела се претставени сите квалитативни показатели за нивото на слободата на медиумите и безбедноста на новинарите, поделени во три области. Овие квалитативни показатели се претставени во описна или наративна форма. Индикаторите што се користат во концептуалната рамка за Индексот на безбедност на новинарите на табелата се означени со сива боја.

Преглед на сите квалитативни показатели (Показатели за нивото на слобода на медиумите и на безбедноста на новинарите)

А. Правни гаранции и нивно спроведување	Б. Положба на новинарите во редакциите	В. Безбедност на новинарите
A.1 Основни гаранции за слободата на медиумите и новинарите и нивната примена во праксата	B.1 Работната позиција на новинарите е стабилна и заштитена на работното место	B.1 Новинарите и медиумските актери имаат пристап до непосредни и ефективни заштитни мерки кога се изложени на закани
A.2 Независност и ефикасност на регулаторното тело	B.2 Уредувачка независност во приватните медиуми	B.2 Новинарите и другите медиумски актери (чии животи или физички интегритет се во реален и непосреден ризик) имаат пристап до специјални механизми за заштита/безбедност
A.3 Независност и автономија на јавниот медиумски сервис	B.3 Уредувачка независност во јавниот медиумски сервис	B.3 Новинарките имаат пристап до законски мерки и механизми за поддршка кога се соочуваат со родово засновани закани, малтретирање и насилство
A.4 Финансиска поддршка за квалитетно новинарство и медиумски содржини од јавен интерес	B.4 Уредувачка независност во непрофитниот медиумски сектор	B.4 Воспоставена е практика на редовна јавна осуда на закани и нападите врз новинари и медиуми
A.5 Државно рекламирање во приватниот медиумски сектор	B.5 Слобода на новинарите во процесот на производство на вести	B.5 Полициските власти се сензитивни на прашањето за заштита на новинарите
A.6 Законските одредби поврзани со клеветата и нивната примена не создаваат застрашувачки ефект врз новинарите и медиумите	B.6 Економска положба на новинарките	B.6 Специјализираните истражни единици и/или службеници имаат соодветна експертиза за истражување напади и насилство врз новинари

А. Правни гаранции и нивно спроведување	Б. Положба на новинарите во редакциите	В. Безбедност на новинарите
A.7 Другите закони се спроведуваат објективно и им овозможуваат на новинарите и на другите медиумски актери да работат слободно и безбедно		V.7 Истрагите за сериозни физички напади врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат ефикасно (независно, темелно и навремено)
A.8 Доверливоста на изворите на новинарите е загарантирана во законодавството и почитувана од властите		V.8 Новинарите и другите медиумски актери се ефикасно заштитени од различни форми на малтретирање преку интернет
A.9 Новинарите се слободни да ја извршуваат својата професија и да основаат, да се здружуваат и да учествуваат во своите здруженија		V.9 Истрагите за сите видови напади и насилство врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат транспарентно
A.10 Право на пристап до официјални документи и информации		V.10 Системите за собирање квалитетни статистички податоци се воспоставени од државните органи за да се спречи неказнивоста
		V.11 Закани и малтретирање што не се однесуваат на физичката безбедност
		V.12 Закани против животот и физичката безбедност на новинарите
		V.13 Вистински напади
		V.14 Закани и напади врз медиуми и новинарски здруженија

ИНДЕКС НА БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ

Земајќи ги предвид стандардите и препораките воспоставени од Советот на Европа и од други меѓународни организации, концептот на „безбедност на новинарите“⁴ беше операционализиран, имајќи ги предвид следниве четири димензии:

- I. **Правно и организациско опкружување** – постоење и имплементација на законски заштитни мерки релевантни за безбедноста на новинарите.
- II. **Превенција** – постоење и спроведување на низа превентивни мерки, кои имаат директен ефект врз заштитата и безбедноста на новинарите.
- III. **Процес** – однесувањето на државните институции и јавните функционери кон новинарите и ефикасноста на казниот и граѓанскиот правосуден систем во однос на истрагите на закани и акти на насилство врз новинари.
- IV. **Вистинска безбедност** – инциденти и случаи на различни форми на закани и акти на насилство врз новинари и медиуми.

Во табелата подолу се претставени четирите димензии и показателите што го сочинуваат теоретскиот модел

4 Истражувачите на Институтот RESIS (www.resis.mk), Снежана Трпевска, Игор Мицевски и Љубинка Поповска-Тошева ја развија концептуалната и методолошката рамка за Индексот и моделот на негово оценување, пондерирање и пресметување.

на концептот „безбедност на новинарите“. Податоците за сите овие показатели беа собрани во првата фаза од истражувањето, а во втората фаза, врз основа на собраните докази од истражувањето, девет членови на Советодавниот панел⁵ од секоја земја ја оценија состојбата и доделија бодови за секој од 19-те показатели:

Преглед на индикатори поврзани со Индексот за безбедност на новинарите

I. Правно и организациско опкружување	II. Превенција	III. Процес	IV. Вистинска безбедност
1.1 Законските одредби поврзани со клеветата и нивната примена не создаваат застрашувачки ефект врз новинарите и медиумите	2.1 Новинарите и медиумските актери имаат пристап до непосредни и ефективни заштитни мерки кога се изложени на закани	3.1 Специјализираните истражни единици и/или службеници имаат соодветна експертиза за истражување напади и насилство врз новинари	4.1 Закани и малтретирање што не се однесуваат на физичката безбедност
1.2 Доверливоста на изворите на новинарите е загарантирана во законодавството и почитувана од властите	2.2 Новинарите и другите медиумски актери (чиј живот или физички интегритет се во реален и непосреден ризик) имаат пристап до специјални механизми за заштита/безбедност	3.2 Истрагите за сериозни физички напади врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат ефикасно (независно, темелно и навремено)	4.2 Закани против животот и физичката безбедност на новинарите
1.3 Другите закони се спроведуваат објективно и им овозможуваат на новинарите и на другите медиумски актери да работат слободно и безбедно	2.3 Новинарките имаат пристап до законски мерки и механизми за поддршка кога се соочуваат со родово засновани закани, малтретирање и насилство	3.3 Новинарите и другите медиумски актери се ефикасно заштитени од различни форми на малтретирање преку интернет	4.3 Вистински напади
1.4 Новинарите се слободни да ја извршуваат својата професија и да основаат, да се здружуваат и да учествуваат во своите здруженија	2.4 Воспоставена е практика на редовна јавна осуда на заканите и нападите врз новинари и медиуми	3.4 Истрагите за сите видови напади и насилство врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат транспарентно	4.4 Закани и напади врз медиуми и новинарски здруженија
1.5 Работната позиција на новинарите е стабилна и заштитена на работното место	2.5 Полициските власти се сензитивни на прашањето за заштита на новинарите	3.5 Системите за собирање квалитетни статистички податоци се воспоставени од државните органи за да се спречи неказливоста	

Забелешка: Кога во овој извештај се користи машка јазична форма, таа секогаш се однесува истовремено на поединци од женски, машки или од друг род. Повеќекратни ознаки не се употребуваат заради подобра читливост на извештајот.

5 Членови на Советодавниот панел во Северна Македонија беа: Гоце Трпковски, Александра Теменугова, Фросина Факова-Серафиновиќ, Соња Петрушевска-Поповска, Герман Филков, Ријад Мурати, Семра Мусаи, Мартин Пушевски и Теофил Блажевски.

— ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

ДИК – Државна изборна комисија

АВМУ – Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги

МРТ – Македонска радио-телевизија

ЗНМ – Здружение на новинарите на Македонија

МИОА – Министерство за информатичко општество и администрација

ССНМ – Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници

МИМ – Македонски институт за медиуми

СЕММ – Совет за етика во медиумите на Македонија

РСМ – Република Северна Македонија

МИА – Медиумска информативна агенција

ИРЛ – Истражувачка репортерска лабораторија

Вовед

Основни информации за земјата: Република Северна Македонија е парламентарна демократија, во која по секои парламентарни избори, владата ја формираат политичките партии од македонскиот и од албанскиот блок што освоиле најмногу гласови. Мултиетничкиот карактер на државата додава дополнителна сложеност на општествено-политичката динамика, која влијае и врз медиумската сфера. Според Пописот на населението и домаќинствата⁶ спроведен во 2021 година, вкупното резидентно население на РСМ изнесува 1.836.713 жители, при што според изјаснувањето за етничката припадност: 58,44% се Македонци, 24,30% се Албанци, 3,86% се Турци, 2,53% се Роми, 0,47% се Власи, 1,30% се Срби, 0,87% се Бошњаци, а помал процент се припадници на други етнички заедници. Според верската припадност, 46,14% се православни, 32,17% се муслимани (ислам), 0,37% се католици, а помал процент се изјасниле како агностици или припадници на други верски групи и заедници.

Политички контекст: Земјата продолжува да се соочува со предизвици во својот демократски развој и во евроатлантските интеграции. Во 2023 година, на власт беше коалициската влада на СДСМ и ДУИ, кои освоија најмногу гласови на предвремените парламентарни избори пред две години. Политичката сцена беше обележана со продлабочување на поларизацијата меѓу главните политички партии од власта и од опозицијата. Тензиите поврзани со клучните национални прашања, вклучително и евроинтеграциите и билатералните односи со соседните земји, создадоа атмосфера на политичка нестабилност. Оваа ситуација имаше директно влијание и врз медиумите, со зачестени обвинувања за политичко влијание врз уредувачките политики и селективно известување. Како кандидат за членство во Европската Унија, земјата е

6 Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, [Попис на населението во 2021 година](#).

под постојан мониторинг во однос на владеењето на правото, слободата на медиумите и човековите права.

Економска состојба: Економската слика во 2023 година беше комплексна, одразувајќи ги глобалните предизвици и локалните економски трендови. Инфлацијата и енергетската криза имаа значително влијание врз општата економска состојба, што индиректно се одрази и на медиумскиот сектор. Многу медиуми се соочија со финансиски тешкотии, што доведе до дополнително влошување на социо-економскиот статус на новинарите и намалување на буџетите за истражувачко новинарство и квалитетно известување. Рекламниот пазар остана ограничен, со значителен дел од рекламите насочени кон дигиталните платформи, дополнително намалувајќи ги приходите на традиционалните медиуми. Оваа економска несигурност создаде погодна почва за зголемена зависност на медиумите од политички и од бизнис интереси, потенцијално компромитирајќи ја нивната уредувачка независност.

Регулаторно опкружување: Во текот на 2023 година, Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА) иницираше серија медиумски реформи со цел да се измени законската рамка за медиумите и да се усогласи со европските стандарди. Иницијативата беше поткрепена со техничка помош од национални и од меѓународни експерти, во рамки на проектот финансиран од Европската комисија. Целта на овие напори беше да се хармонизираат медиумските закони со директивите на ЕУ, препораките на Советот на Европа и другите меѓународни стандарди. Во текот на јавните консултации, организирани во рамки на овој процес, приватните телевизии на државно ниво вршеа силен притисок за враќање на државното огласување во аудиовизуелните медиуми, и покрај предупредувањата на новинарските здруженија и на експертите за тоа дека ваквата пракса во минатото сериозно ја загрозуваше уредувачката независност на медиумите и ги нарушуваше условите на медиумскиот пазар.

Слободата на медиумите и безбедноста на новинарите во Северна Македонија – Индикатори

А. ПРАВНИ ГАРАНЦИИ И НИВНО СПРОВЕДУВАЊЕ

— А.1 ОСНОВНИ ГАРАНЦИИ ЗА СЛОБОДАТА НА МЕДИУМИТЕ И НОВИНАРИТЕ И НИВНАТА ПРИМЕНА ВО ПРАКСАТА

Основните гаранции за слободата на изразување и независноста на медиумите, освен во Уставот на РС Македонија, се вградени во медиумските и во неколку други закони⁷. Сите овие закони го опфаќаат и правото на пристап до интернет, односно не постои посебна регулатива со која се регулира само интернетот. Уставните гаранции утврдени во членот 16 од Уставот, за слободата на изразување и слободниот пристап до информациите, се однесуваат и на комуникацијата преку интернет.

Правото на слобода на изразување, вклучително и во интернет-просторот, слободно се користи од страна на граѓаните, новинарите, медиумските и другите организации. Во 2023 година немаше ниту еден регистриран или документиран случај, владата или друг државен орган да се обиде да изврши блокирање или филтрирање на интернет-содржина. Потврда за овие оценки е и тоа што во 2023 година, земјата бележи раст на скалата на Индексот на Репортери без граници,⁸ од вкупно 180 земји беше рангирана на 38-то место, што е за 19 места повисоко од 2022 година. Во извештајот се вели и дека целокупната средина останува поволна за слободата на медиумите и дозволува критичко известување, иако транспарентноста на институциите е прилично слаба. Продолжува и тенденцијата, владините функционери да имаат негативни и навредливи ставови кон новинарите.

7 Овие гаранции се вградени во Законот за медиуми, Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер, Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета и други законски акти.

8 [Годишен Индекс на Репортери без граници - Република Северна Македонија 2023.](#)

Во јануари 2023 година, Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА) најави транспарентен и инклузивен процес на медиумски реформи⁹. Процесот беше поделен на две фази: (1) до мај да се усогласи домашната легислатива со Директивата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги од 2018 година, (2) до декември да се изработат нови закони со кои ќе се постави основа за решавање на структурните проблеми во медиумската сфера¹⁰. Во првата фаза, процесот беше транспарентен, со учество на сите засегнати страни, вклучително и на новинарските здруженија. Но, во втората фаза, МИОА организираше јавна дебата само за парцијални решенија, изработени од водечките приватни телевизии, со кои се предлагаше укинување на забраната за државно рекламирање во радиодифузните медиуми. Новинарските и медиумските здруженија и организации се спротивставија на овој предлог¹¹, предупредувајќи дека повторното воведување на државното рекламирање носи сериозен ризик за независноста на медиумите и слободата на новинарите. Сепак, во ноември 2023 година, владата го достави овој предлог-закон на усвојување во Собранието.

За основање печатен или онлајн-медиум во земјава не постојат лиценци или други строги барања. Печатените медиуми се предмет на минимална регулација со одредбите на Законот за медиуми, во поглед на основните обврски за јавност во работењето, заштитата на изворите на информации, заштитата на малолетниците, забраната за говор на омраза и повикување на насилство и неколку други обврски поврзани со внатрешната организација и потребните акти. Онлајн-медиумите воопшто не се опфатени со медиумската легислатива, односно нивните содржини се предмет на саморегулација.

— А.2 НЕЗАВИСНОСТ И ЕФИКАСНОСТ НА РЕГУЛАТОРНОТО ТЕЛО

Во контекст на работењето и активностите на регулаторното тело во земјава – Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ), главната забелешка повторно може да му се упати на Собранието, кое, поради отсуството на политички консензус меѓу најголемите партии, сè уште не го спроведе изборот на членовите на новиот состав на Советот на АВМУ¹², иако мандатот на сегашните членови е веќе одамна истечен. Тоа покажува дека обидите за политички влијанија врз работата на регулаторот сè уште се присутни.

- 9 Во изминатава година, во Република Северна Македонија се реализираше проектот „ЕУ за слободата на изразување: усогласување на националното законодавство за медиуми со правото на ЕУ и европските медиумски стандарди“. Проектот беше поддржан од ЕУ, а спроведуван од конзорциум консултантски организации. Беа ангажирани двајца домашни и двајца странски експерти. Активностите беа во насока на усогласување со Директивата за АВМУ од 2018 година и со другите документи на ЕУ и препораките на Советот на Европа, како и на решавање низа системски проблеми што го попречуваа развојот на плуралистички медиумскиот систем, кој им служи на интересите на граѓаните.
- 10 Институт РЕСИС, „[Кон одржлив, разновиден и безбеден медиумски сектор: поддршка на демократијата и плурализмот и во служба на граѓаните](#)“. Резиме од Работилницата одржана во рамки на втората фаза на проектот „ЕУ за слободата на изразување: усогласување на националното законодавство за медиуми со правото на ЕУ и европските медиумски стандарди“. Скопје: 2023.
- 11 Здружение на новинарите на Македонија, „[Слободата на медиумите во Северна Македонија: Напредок на стаклени нозе](#)“. Извештај од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите. Скопје: 2023.
- 12 [Европска комисија – Извештај за напредокот на РСМ за 2023 година](#), Брисел: 2023.

Во текот на изминатата година не се документирани случаи врз основа на кои АВМУ би била оценета како тело што не е независно или што не постапува на фер и недискриминаторен начин кон медиумите врз чие работење врши надзор. Во 2023 година, врз основа на спроведениот мониторинг, АВМУ изрече вкупно 12 јавни опоми на 8 радиодифузери¹³. Изречена е и една опомена на издавач на печатен медиум за неисполнување на обврската за објавување податоци утврдена во член 14 став 1 од Законот за медиуми.

При доделувањето дозволи и примената на релевантните подзаконски прописи во аудиовизуелната област, регулаторот постапуваше на фер и неутрален начин. Меѓутоа, со измените на членот 79 од овој закон, усвоени во февруари 2024 година¹⁴, се поткопува независноста на регулаторното тело, односно му се одзема надлежноста да одлучува за обновувањето на дозволите врз основа на придонесот на радиодифузерот кон разновидноста на програмата и медиумскиот плурализам во целина¹⁵.

— А.3 НЕЗАВИСНОСТ И АВТОНОМИЈА НА ЈАВНИОТ МЕДИУМСКИ СЕРВИС

Автономијата и независноста на јавниот медиумски сервис се делумно гарантирани во ЗАМУ, содржи општа одредба со која се гарантира независноста на МРТВ од државата или од други правни лица и органи, но формулацијата на одредбата е двосмислена. Законот не содржи експлицитна одредба дека информативните редакции на МРТВ се независни и автономни при создавањето на програмата, иако ја гарантира независноста на уредниците и новинарите, според членот 61 (општи принципи за сите аудиовизуелни медиумски услуги). Натаму, според членот 104, новинарите, уредниците и другите вработени вклучени во програмската продукција не треба да се сметаат за јавни службеници, што значи дека прашањата за нивното вработување, работа и напредок во кариерата не треба да подлежат на одредбите од Законот за вработените во јавниот сектор. Во минатите години, МРТВ бараше одобрение од три министерства (вклучувајќи го и Министерството за информатичко општество и администрација и Министерството за финансии) во врска со овие прашања. Тоа создаваше своевиден притисок врз работата на новинарите и уредниците вработени во МРТВ и ја доведуваше во прашање нивната уредувачка

13 Од овие мерки, 3 се изречени поради неисполнување на обврските за обезбедување јавност во работењето, 2 поради неисполнување на обврските за дневно емитување најмалку 30% програма изворно создадена на македонски јазик, а по една опомена поради прекумерно истакнување на пласираните производи во програмата, неправилна употреба на јазикот, неисполнување на обврската за објава на импресум; непочитување на правилата за заштита на малолетната публика, емитување прикриени аудиовизуелни комерцијални; непочитување на правилата за емитување аудиовизуелни комерцијални комуникации, и недоставување писмен извештај за спроведување на обврските утврдени во дозволата.

14 [Закон за изменување и дополнување на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги](#), (Службен весник на РСМ бр.55/2024).

15 Не само што е избришан овој критериум од членот 79, туку е внесена апсурдна одредба, со која се имплицира дека радиодифузерите смеат да емитуваат говор на омраза, да повикуваат на уривање на уставниот поредок, да ја загрозуваат националната безбедност, да емитуваат содржини штетни за развојот на малолетниците и други штетни содржини. Имено, според новиот член 79, регулаторот не може да одбие да ја продолжи дозволата, освен ако радиодифузерот сторил сериозни прекршувања, и тоа најмалку трипати во текот на времетраењето на дозволата не ги почитувал посебните забрани од член 48 од овој закон, за што има правосилни судски пресуди или – во текот на времетраењето на дозволата, во најмалку еден изборен циклус медиумското покривање не било направено на правичен, избалансиран и непристрасен начин, за што има правосилни судски пресуди.

независност. Освен одредбите утврдени во ЗААМУ и Законот за јавни претпријатија, за да се постигне целосна институционална автономија на МРТ, неопходно е да се направат дополнителни измени и во други закони¹⁶.

За автономијата на јавниот сервис, клучно е прашањето на неговото стабилно и независно финансирање. Со измените на членот 105 од ЗААМУ, усвоени во јули 2023 година, средствата за работењето и развојот на МРТ се обезбедуваат од Буџетот, во висина од 1 процент од реализираните даночни приходи утврдени во последната завршна сметка на Буџетот на РС Македонија¹⁷. Иако овие законски измени на МРТ ѝ гарантираат постабилно финансирање, сепак постојат потенцијални недостатоци. Првиот недостаток е тоа што МРТВ, во својот стратешки план¹⁸ нема повеќегодишна финансиска проекција, со што капиталните инвестиции не се планираат за повеќе од една година. Второ, дополнителните средства за технолошки развој можат, но и не мораа да бидат издвоени од Буџетот, со што се остава простор за арбитрарно влијание од страна на владата. Трето, останува ризикот новата рамка да не се применува, што впрочем и се случи: Владата на РСМ, до крајот на 2023 година не ја применуваше новата усвоена формула.

Состојбата е непроменета во однос на назначувањето нови членови на Програмскиот совет на МРТ од страна на Собранието поради отсуство на консензус меѓу главните политички партии. Законот предвидува дека за овие назначувања е потребно двотретинско мнозинство, но во актуелниот политички контекст не беше можно да се собере вакво мнозинство и изборот на ова клучно тело на МРТ е во застој.

— А.4 ФИНАНСИСКА ПОДДРШКА ЗА КВАЛИТЕТНО НОВИНАРСТВО И МЕДИУМСКИ СОДРЖИНИ ОД ЈАВЕН ИНТЕРЕС

Во 2023 година, Владата на РСМ, по петти пат усвои програма за поддршка за печатење и дистрибуција на печатените медиуми од општ и информативен карактер¹⁹, во висина од 10 милиони денари, што е значително помал износ во споредба со минатите четири години²⁰. За доделувањето на средствата одлучува комисија, во која, покрај претставници на надлежните институции, членуваат и по еден претставник на Асоцијацијата за заштита на националните печатени медиуми и на ЗНМ. Од предвидените средства, 2 милиони денари се доделија на

16 Сите овие прашања се детално разработени во анализата со наслов „Преглед на законската рамка на јавниот радиодифузен сервис МРТ во однос на улогата, надлежноста, независноста и финансирањето, од аспект на правото на ЕУ и европските медиумски стандарди и практика“. Оваа анализа беше доставена до надлежното Министерство за информатичко општество и администрација кон крајот на 2023 година, од експертскиот тим ангажиран на проектот „ЕУ за слободата на изразување: усогласување на националното законодавство за медиуми со правото на ЕУ и европските медиумски стандарди“.

17 Средствата се распоредуваат на следниов начин: 80 проценти за МРТ за покривање на трошоците за создавање и емитување на програмите и за техничко-технолошки развој, 15 проценти за ЈП „Македонска радиодифузија“ за одржување, употреба и развој на јавната радиодифузна мрежа и 5 проценти за Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги.

18 Македонска радио-телевизија, „Петгодишна стратегија за развој на МРТВ“, Скопје, 2021.

19 Влада на Република Северна Македонија, „Јавен повик за поддршка за печатење и дистрибуција на печатените медиуми за 2023 година“, Скопје, 2023.

20 Трпковски, Гоце. „Националните дневни весници годинава исклучени од субвенции“, Призма, 18 декември 2023.

печатените медиуми на локално ниво, а 8 милиони денари на печатените медиуми на национално ниво. Оценка на ЗНМ е дека процесот на распределба на средствата беше правичен, транспарентен и недискриминаторен.

Во земјава нема Фонд за плурализам за поддршка на продукцијата на медиумски содржини од јавен интерес, но постои иницијатива за воведување таков фонд. Во рамки на проектот за медиумски реформи, поддржан од ЕУ во 2023 година, беше изработен текст на нов Закон за медиуми, во кој се вградени и одредби за Фонд за плурализам на содржини. Покрај овој предлог-закон, ЗНМ публикуваше извештај во кој е посветен посебен дел на фондот за плурализам на медиумски содржини²¹. Исто така, во Извештајот од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите²², покрај компаративен приказ, се нудат и конкретни решенија, кои се применливи во националниот контекст.

Освен радио и ТВ-програмите на јазиците на етничките заедници, во рамки на јавниот радиодифузен сервис, не постојат други механизми за финансирање на медиумите на јазиците на различните етнички заедници. Медиумите што објавуваат содржини на јазиците на мнозинските заедници во РСМ не се атрактивни за огласувачите, така што тие со години се соочуваат со финансиски тешкотии да опстојат на пазарот. Недостига соодветна медиумска политика за решавање на овој проблем, што се рефлектира врз вкупната плуралистичка слика за медиумскиот сектор во РСМ.

— А.5 ДРЖАВНО РЕКЛАМИРАЊЕ ВО ПРИВАТНИОТ МЕДИУМСКИ СЕКТОР

Со промената на власта во земјава, уште во 2016 година, владата на СДСМ донесе одлука за целосен мораториум на државното огласување на барање на ЗНМ и невладиниот сектор. Минатите години, оваа одлука се почитуваше, но на локално ниво, општините и јавните претпријатија, сепак, издвојуваа средства од буџетите наменети за приватните локални медиуми, што во основа ја поткопуваше нивната независна позиција. Во 2023 година, притисокот кон владата беше зголемен од страна на водечките приватни радиодифузери за укинувањето на забраната за државно рекламирање. Во февруари 2024 година, Собранието на РСМ ги изгласа измените на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, со кои се укина забраната за државно рекламирање на приватните телевизии.²³ Определен е и износот: „0,1 отсто од државниот буџет од даночните приходи утврдени во последната донесена завршна сметка на Буџетот“. За 2023 година, таа сума би изнесувала 2,3

21 Здружение на новинарите на Македонија, „[Правата на новинарите, слободата на изразување и независноста на медиумите во Северна Македонија - Метадата извештај за 2023 година](#)“, Скопје, 2023.

22 Здружение на новинарите на Македонија, „[Слободата на медиумите во Северна Македонија: Напредок на стаклени нозе](#)“. Извештај од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите, Скопје 2023.

23 Маглешов, Васко, „[Собранието ги врати државните реклами во приватните медиуми](#)“, Призма, 29 февруари 2024.

милиони евра. Од предвидените средства, 40 отсто ќе можат да ги користат националните телевизии, 40 отсто кабелските и сателитски телевизии, 15 отсто регионалните и локални телевизии, и 5 отсто радијата. Обврска за емитување кампањи ќе имаат и државата, и општините.

Новото законско решение со кое се враќа праксата на државно рекламирање во приватните аудиовизуелни медиуми, до објавувањето на овој извештај, сè уште не беше применето во пракса и тоа допрва ќе биде предмет на опсервација. Новинарските здруженија и повеќе експерти од областа на медиумската политика беа целосно против укинување на забраната за државно рекламирање затоа што „се создава комплексен финансиски механизам на ‘легализиран’ одлив на јавни пари кон сите приватни аудиовизуелни медиуми, што на крајот ги доведува во позиција на директна зависност од властите на централно и на локално ниво.“²⁴ За ова законско решение реагираше и Здружението на приватни онлајн-медиуми бидејќи во целост ги исклучува онлајн-медиумите, со што се прави дискриминација по тип на медиуми.

Претходната одредба на членот 102 од ЗААМУ целосно го забрануваше финансирањето приватни медиуми со државни средства. Во 2023 година, ЗНМ реагираше за кршењето на оваа одредба од законот²⁵. Тоа беше случај со постапката на Министерството за надворешни работи, кое преку претходно спроведена јавна набавка, издвои средства за кампањи во приватни медиуми за промоција на претседавањето со ОБСЕ. За потребите на овој извештај, ЗНМ достави писмено барање до кабинетот на вицепремиерот за антикорупција и добро владеење, со кое побара информации за тоа дали државните институции редовно ги објавуваат податоците за доделените суми на различни медиуми во земјава за 2023 година, но не доби одговор.

— А.6 ЗАКОНСКИТЕ ОДРЕДБИ ПОВРЗАНИ СО КЛЕВЕТАТА И НИВНАТА ПРИМЕНА НЕ СОЗДАВААТ ЗАСТРАШУВАЧКИ ЕФЕКТ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМИТЕ

На 17 ноември 2022 година беа изгласани новите одредби на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета. Со измените, целта беше да се намалат предвидените казни со цел да не влијаат негативно врз слободното и критичко новинарство. Законот ја гарантира слободата на изразување, а евентуалните ограничувања во случаите на повреда на угледот и достоинството се уредени во согласност со Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (членот 10) и практиката на Европскиот суд за човекови

24 Мислење на експертите ангажирани на проектот „ЕУ за слободата на изразување: усогласување на националното законодавство за медиуми со правото на ЕУ и европските медиумски стандарди“, во врска со дополнителните измени на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги доставени на 2 ноември 2023 година. Мислењето е доставено до Министерството за информатичко општество и јавна администрација на 6 ноември 2023 година.

25 Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ: Медиумската промоција на МНР со јавни пари е спротивна на забраната за владини кампањи“, 5 јануари 2023.

права. Главен недостаток на законот беше висината на надоместокот што судот може да му го определи на новинар, како компензација за нематеријалната штета предизвикана со навреда или клевета, но со усвоените измени, ваквиот ризик значително се намали.

Во 2023 година, според податоците добиени од Основниот граѓански суд Скопје, заклучно со 31.12.2023 година, бројот на тужби за клевета и навреда против новинари и/или медиуми се намали и изнесува вкупно 19. Во последниве неколку години, со одделни исклучоци, тужбите за клевета и навреда не предизвикуваа негативен ефект врз професионалното новинарство.²⁶ Во 2012 година, на пример, кога ова дело беше декриминализирано, имаше дури 330 тужби, а во следните години, бројот значително се намали. Сепак, во 2022 година, бројот на тужби за клевета и навреда се зголеми, така што вкупниот број активни предмети во кои странка е новинар или медиум порасна на 54, за разлика од 2021 година, кога изнесуваше 20.

Генерално, перцепцијата е дека тужбите за клевета и навреда повеќе се користеа како инструмент за притисок во минатото. Во 2023 година имаше мал број такви обиди. Најкарактеристичен случај е тужбата за клевета од Кочо Анѓушев кон ИРЛ и уредничката Сашка Цветковска за документарниот филм „Заговор против воздухот“. Според пресудата што ја соопшти судијката Јованка Спировска-Панева, ИРЛ и Цветковска се одговорни за клевета со изнесување неистинити факти во првата епизода од истражувањето „Заговор против воздухот“ емитувана на 16 мај 2021 година на МРТ. По скандалозната одлука на судот, ЗНМ и ССНМ организираа новинарски протест пред судот.²⁷ Под мотото Правото на граѓаните пред интересот на моќниците, новинарите и медиумските работници го кренаа гласот против неправдите врз новинарите, кои кулминираа со пресудата против Истражувачката репортерска лабораторија (ИРЛ), со која судот си додели улога да одредува кој смее, а кој не смее да биде новинар. ЗНМ смета дека судот нема право да утврдува кои онлајн-медиуми и граѓански организации смеат да се занимаваат со новинарство.

— А.7 ДРУГИТЕ ЗАКОНИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ОБЈЕКТИВНО И ИМ ОВОЗМОЖУВААТ НА НОВИНАРИТЕ И НА ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ ДА РАБОТАТ СЛОБОДНО И БЕЗБЕДНО

Во земјава не постои законска заштита од т.н. стратешки тужби против јавно учество (SLAPP) со цел финансиски да се исцрпат медиуми или новинари. Тоа, сепак, не значи дека тужените во вакви процеси се оставени без заштита, туку своите права, односно заштитата ја

²⁶ Трлевска, Снежана. „Анализа: Пресуди за клевети и навреди на судски предмети со новинари“, ЗНМ, 16 јануари 2018.

²⁷ Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ и ССНМ НОВИНАРСКИ ПРОТЕСТ - Правото на граѓаните пред интересот на моќниците!“, 17 ноември 2023.

остваруваат во рамките на постојното позитивно право. Овие предмети, од која било природа и да се, гравитираат околу неколку процесни и материјални закони, како на пример Законот за парнична постапка (ЗПП), Законот за облигациони односи (ЗОО) или Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета (ЗГОНК)²⁸. Од аспект на посебни заштитни механизми од процесен карактер, во ЗГОНК нема посебни одредби, освен генералните одредби, кои се однесуваат на поведување постапка.

Во 2023 година не беа забележани примери на арбитражна или дискриминаторна примена на други закони со цел да се ограничи слободата на новинарската работа или медиумите да се оптоварат со трошоци за застапување.

Физички напади, навреди, омаловажувања, закани, онлајн-насилство и тужби за клевета – се повремени пракса за новинарите во Македонија, а во услови на пред избори, ова е сè позачестено. Иако земјава во 2023 година беше рангирана многу високо според слободата на медиумите (на 38-то од 180 места), казните за клевета и навреда беа драстично намалени и беше назначен специјален јавен обвинител да се грижи за правата на новинарите, сепак меѓу новинарите и медиумските работници постои сомневање и страв дека можат да се вратат времињата кога се замолчуваа медиумите. Причина за ваквите стравувања е фактот што кон крајот на 2023 година беше изречена пресуда за ИРЛ во спорот со бизнисменот Кочо Ангџушев, во која се оспорува дека ИРЛ е медиум, и се вели дека новинарите на ИРЛ се „таканаречени новинари“, дека нивната работа не може да биде јавна и дека државните институции треба да ја преиспитаат нивната работа²⁹. ИРЛ во моментот се соочува со осум отворени судски процеси, од кои пет се покренати од истиот бизнисмен. Оттаму, општ е заклучокот дека главниот притисок врз критичките новинари сега доаѓа од бизнис-елитата, а помалку од политичките моќници.

— А.8 ДОВЕРЛИВОСТА НА ИЗВОРИТЕ НА НОВИНАРИТЕ Е ЗАГАРАНТИРАНА ВО ЗАКОНОДАВСТВОТО И ПОЧИТУВАНА ОД ВЛАСТИТЕ

Новинарите се чувствуваат слободни во контактирањето со изворите на информации. Законите обезбедуваат добра заштита на новинарските извори³⁰. Сепак, мал број укажувачи пријавуваат случаи кај надлежните институции или кај новинари, што значи дека сè уште преовладува атмосфера на страв кај изворите, што во крајна линија е неповолно и за самото новинарство.

Заштитата на новинарскиот извор е загарантирана и детално уредена во Уставот на РСМ и во неколку закони:

28 Жарко Алексов и Жарко Хаџи-Зафиров, „АНАЛИЗА - Како до поефективна заштита од стратешки тужби против учеството на јавноста (SLAPP)?“, Здружение на новинарите на Македонија, Скопје 2023.

29 Јовановска, Слободанка. „Вистината или бизнис-интересите: Кој сака да ги замолчи новинарите со SLAPP тужбите?“, ЗНМ, 27 декември 2023.

30 Здружение на новинарите на Македонија, „Индекс на безбедноста на новинарите на Западен Балкан Република Северна Македонија - Наративен извештај 2022“, Скопје 2023.

Законот за медиуми, Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, Кривичниот законик и Законот за заштита на укажувачите. Во текот на 2023 година, одредбите од овие закони се почитуваа, односно ЗНМ немаше забележано случаи на новинарите да им се ограничува правото на заштита на изворите.

Во текот на 2023 година, ЗНМ немаше регистрирано ниту пријави за притисоци врз новинарите да ги откријат нивните доверливи извори, а новинарите што работат на истражувачки текстови се чувствуваат слободни во контактирањето со изворите. Сепак, бројот на поединци што пријавуваат случаи на корупција до надлежните органи и до новинарите сè уште е мал, иако Законот за заштита на укажувачите им ги гарантира правата на укажувачите и го уредува заштитеното пријавување. Во таа смисла, новинарските извори се охрабрани и институционално се подобро заштитени, но поради притисоци и страв за работното место, луѓето ретко се осмелуваат да го користат овој механизам.

— А.9 НОВИНАРИТЕ СЕ СЛОБОДНИ ДА ЈА ИЗВРШУВААТ СВОЈАТА ПРОФЕСИЈА И ДА ОСНОВААТ, ДА СЕ ЗДРУЖУВААТ И ДА УЧЕСТВУВААТ ВО СВОИТЕ ЗДРУЖЕНИЈА

Новинарската професија не подлежи на лицензирање, а немало ниту обиди на државата за воведување какви било услови за некој да може да работи како новинар. Одредбите од Законот за медиуми се веќе застарени, особено во поглед на ограничувачката дефиниција на поимот новинар³¹. Владата на РСМ има направено нов систем за акредитација, според кој од новинарите и медиумските работници се бара да се членови на ЗНМ³². Овие нови правила за акредитација не се направени во консултација со засегнатите страни, вклучувајќи го и ЗНМ, и во иднина може да бидат пречка за одредени новинари да добијат влез во Владата за следење медиумски настани.

Во 2023 година беше забележан еден случај двајца новинари да бидат спречени или одбиени да известуваат од настан поради тоа што немале акредитација или друг документ. Имено, во јануари 2023 година, на настан на кој бил присутен и премиерот Ковачевски, двајца новинари биле спречени да известуваат од страна на лице вработено во приватна агенција за обезбедување³³. Позитивен пример е пресудата на Уставниот суд на РСМ, кој утврди повреда на слободата на јавно изразување на мислата на Горан Трпеноски на 27 април 2017 година³⁴.

31 Закон за медиуми (член 2), во членот 2 од „Законот за медиуми“, поимот новинар се дефинира како „лице што собира, анализира, обработува или класифицира информации објавени во медиумите и е вработено во медиумите или има договор за работа со нив, или лице што реализира новинарски активности како независна професија (слободен новинар)“.

32 [ЗНМ и ААВМУ го осудија селективниот пристап на владата за акредитација на медиуми](#). Радио МОФ, 4 февруари 2023.

33 [Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ: Новинари спречени да известуваат од настан на кој присуствувал премиерот Ковачевски“](#), 11 ноември 2023.

34 [Уставен суд на Република Северна Македонија, „Утврдена повреда на слободата на мислата и јавното изразување на мислата на Горан Трпеноски на 27 април 2017 година“](#), 7 февруари 2024.

Според Уставниот суд, Трпеноски бил оневозможен како новинар да ги изрази своите мислења и идеи без страв, на начин што од страна на државата не била исполнета нејзината позитивна обврска – да го заштити во наведените вонредни и насилни околности и да овозможи да ја информира јавноста за настаните во Собранието. Ова е пропуштено да се утврди со пресудите на Граѓанскиот и на Апелациониот суд, со што е сторена повреда на неговата слобода на мислата и јавното изразување на мислата гарантирана со член 10 од Европската конвенција за заштита на човековите права и член 16 од Уставот на Република Северна Македонија.

Во текот на 2023 година немаше никакви пречки, ниту притисоци врз новинарските здруженија. Новинарите се слободни да се организираат во свои здруженија. ЗНМ е водечко новинарско здружение, кое работи уште од 1946 година и е членка на Меѓународната федерација на новинари и на Европската федерација на новинари. ЗНМ е масовна организација, во која членуваат 1.055 членови. Активно работат и две други организации: Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници (ССНМ) и Советот за етика во медиумите (СЕММ).

— А.10 ПРАВО НА ПРИСТАП ДО ОФИЦИЈАЛНИ ДОКУМЕНТИ И ИНФОРМАЦИИ

Заклучно со декември 2023 година, до Агенцијата за заштита на слободниот пристап до информации од јавен карактер имало поднесено 454 жалби од баратели на информации, од кои 37 биле од новинари. Овој податок потврдува дека одредбите од овој Закон повеќе биле користени од новинари и од медиумски работници споредбено со минатата година, кога од 327 жалби, 25 биле од новинари. Сепак, новинарите што се занимаваат со истражувачко новинарство нагласуваат дека, за разлика од порано, службениците на Агенцијата покажуваат многу повеќе разбирање и им нудат помош на новинарите при користењето на Законот. Со измените на Законот од мај 2019 година, се намалија роковите за одговор на институциите на барањата за пристап до информации, што беше особено важно за новинарите почесто да го користат овој закон во своето работење. Одредбите на овој Закон најчесто ги користат новинарите што работат во областа на истражувачкото новинарство, но и тие се жалат дека институциите честопати не ги почитуваат роковите. Како нова негативна појава, која е добро да се нагласи во овој контекст, е случајот со Истражувачката репортерска лабораторија (ИРЛ) и Електрани на Северна Македонија. ИРЛ во текот на 2022 година поднела четири барања за пристап до информации од јавен карактер до Електрани на Северна Македонија. Меѓутоа, ЕСМ наместо да одговори на барањата, одлучила да ја тужи Агенцијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер³⁵.

35 Стојановски, Бојан, „ЕСМ со тужба до Управен суд спречува објава на информации за јагленот и мазутот“, Истражувачка репортерска лабораторија, 27 февруари 2024.

За 2023 година, перцепцијата е дека транспарентноста била унапредена за разлика од претходните години³⁶, но загрижува трендот на избегнување, односно необезбедување конкретни одговори од страна на некои институции. Таквиот однос на некои институции го потврдија изјавите на новинарите на средбите со колегите од регионалните центри на ЗНМ ширум земјата, каде што се вели дека некои институции го користат максималниот рок за да дадат одговор на доставени прашања, или постои пракса дека се даваат нецелосни одговори, односно половични или нерелеватни одговори од страна на институциите, но, сепак, бројот на такви случаи е мал.

Според претходни анализи на ЗНМ³⁷, новинарите сметат дека правосудството е поотворено и потранспарентно отколку во минатото. Овие позитивни придвижувања, сепак, не се должат на систематско подобрување, на донесена стратегија или спроведена реформа во насока на зголемување на транспарентноста и јавноста на правосудството, туку повеќе на лична одлука на поединци заради зголемување на степенот на транспарентност во работата на институциите што ги претставуваат. Основниот граѓански и Основниот кривичен суд на Скопје не даваат детални информации за судските постапки за нападите врз новинари и медиуми, бидејќи немаат пракса да ја информираат јавноста за ваквите постапки. Во насока на унапредување на транспарентноста, ЗНМ, години наназад, укажува и на потребата од формирање регистар на портпароли на правосудните институции, кој би требало да е јавно достапен на веб-страниците на судовите и на веб-страницата www.sud.mk. Но, и покрај тоа што ЗНМ имаше консултации и разговори со дел од судските власти да се направи јавен регистар за напади на новинари, таква пракса сè уште не е воспоставена³⁸.

Новинарите што известуваат од Собранието на РСМ не се целосно и објективно информирани од страна на координаторите на пратеничките групи за реализирањето на планираните активности, особено за несогласувањата меѓу власта и опозицијата или, пак, меѓу претседателот на Собранието и одредена пратеничка група. Во 2023 година, претседателот на Собранието продолжи да одржува редовни брифинзи со новинарите, со цел тие да бидат во тек со работата на законодавниот дом и со неговите планови за работа. На почетокот на 2024 година официјално почна продукцијата на нови програмски содржини на Собранискиот канал, а беше опремено и собраниското студио во кое се планира да се снимаат политички дебати што ќе бидат емитувани на Собранискиот канал³⁹.

36 Центар за граѓански комуникации, „Индекс на активна транспарентност 2023“, Скопје, 2023.

37 Пашовски, Давор, „Ставови и перцепции на новинарите за транспарентноста на правосудството во Северна Македонија“, Здружение на новинарите на Македонија, Скопје, 2021.

38 Здружение на новинарите на Македонија, „Слободата на медиумите во Северна Македонија: Напредок на стаклени нозе“, Извештај од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите, Скопје, 2023.

39 Види повеќе на веб-страницата на Собранието.

Б. ПОЛОЖБА НА НОВИНАРИТЕ ВО РЕДАКЦИИТЕ

Б.1 РАБОТНАТА ПОЗИЦИЈА НА НОВИНАРИТЕ Е СТАБИЛНА И ЗАШТИТЕНА НА РАБОТНОТО МЕСТО

Според истражувањето на работните услови и правата на новинарите и медиумските работници во РСМ, спроведено во 2023 година од страна на Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници (ССНМ) и Институтот РЕСИС⁴⁰, на случајно избран примерок од 343 испитаници, од кои 206 новинари и 137 медиумски работници, 70 проценти од испитаниците имаат договор за вработување на неопределен период, со полно работно време. Вработувања со полно работно време, со договор за вработување склучен на определен временски период имаат 17 проценти од анкетираниите новинари и медиумски работници, а тие се најчести во приватните телевизии, а потоа во онлајн-медиумите. На хонорарна основа (со договор за дело или авторски договор) се ангажирани 7 проценти од новинарите, односно 9 проценти од медиумските работници. Ваквите работни ангажмани се почести во онлајн-секторот, а потоа во печатените медиуми и во приватните телевизии.

Во однос на работните услови на новинарите и медиумските работници, според спроведената анкета на ССНМ и РЕСИС, најголем дел од испитаниците работат во рамки на законски утврдениот број работни часови⁴¹. Над таа граница работат 28 проценти од новинарите и 14 проценти од медиумските работници. Новинарите почесто од медиумските работници се жалат на дисбаланс меѓу работата и приватниот живот. Повеќе од третина се незадоволни од личните примања, но речиси уште толку се во зоната на „конформизмот“ (ниту се, ниту не се незадоволни). Значаен процент медиумски работници (52%) и новинари (41%) се незадоволни од можностите за едукација и усовршување. Околу половина од новинарите и 77 проценти од медиумските работници имале примања под просечната месечна плата во РСМ, која во периодот мај-октомври 2023 година изнесувала 37.065,00 денари. Редовноста на платите не е проблем за најголем број испитаници (85%), но на повеќе од десетина од испитаниците (12%), платата им доцнела најмногу до еден месец. Надоместок за прекувремена работа (постојано или често) не им се исплаќа на 38 проценти од новинарите и на 36 проценти од медиумските работници, а на 46 проценти од вкупниот број испитаници никогаш или ретко им се исплаќал надоместок за работа во празници. Околу петтина од сите анкетирани новинари и медиумски работници работат задачи надвор од утврдениот работен опис, а една петтина од новинарите одговориле дека правото на два слободни дена во неделата ретко или никогаш не им се почитува. Над половина од новинарите

40 Трлевска, Снежана, „Работните услови во медиумскиот сектор: „Професионален статус и работнички права на новинарите и медиумските работници“, ССНМ, Институт РЕСИС, Скопје, 2024.

41 Ибид, стр.15.

(55%), многу често или често се изложени на стрес. Кај медиумските работници овој процент е 31 проценти.⁴²

Во земјава, ССНМ останува единствениот национален синдикат, кој ги обединува новинарите и медиумските работници во Македонија. ССНМ е формиран во 2010 година и е полноправен член на Меѓународната федерација на новинари (која ги обединува новинарските синдикати од целиот свет), како и на Европската федерација на новинари. На крајот на 2023 година, ССНМ броеше над 360 активни членови. Минатата година беа регистрирани одделни суптилни притисоци врз раководството и врз членовите на ССНМ, поврзани со зачленувањето на новинарите во синдикатот, но и со ставот на ССНМ против укинувањето на забраната за државното рекламирање во приватните аудиовизуелни медиуми. Нема потпишан општ колективен договор за заштита на правата на новинарите во приватните медиуми. ССНМ има потпишано колективен договор само со Медиумската информативна агенција (МИА), која е во државна сопственост⁴³.

— Б.2 УРЕДУВАЧКА НЕЗАВИСНОСТ ВО ПРИВАТНИТЕ МЕДИУМИ

Од директната комуникација со новинарите во изминатава година може да се заклучи дека вакви акти ретко постојат. Не постојат објавени податоци или прегледи од кои може да се утврди колкав број приватни медиуми имаат внатрешни организациски акти или правила, според кои, уредничкиот колегиум е и формално одвоен од менаџментот на медиумот. Во поголемите медиуми е вообичаено редакциите да се одвоени од менаџерските структури. Кога се работи за помалите локални медиуми, состојбата е посложена, односно притисоците се изразени на поинаков начин и доаѓаат и од сопствениците, и од локалните моќници.

Нема информации за тоа дека некој од приватните медиуми има усвоено и свои посебни етички кодекси или правила. Единствениот кодекс што важи за сите професионални новинари, во кој било медиумски сектор, е Кодексот на новинарите на Македонија⁴⁴, усвоен во 2001 година. Кодексот е основа за постапување и на Советот на честа на ЗНМ и на Комисијата за жалби при Советот за етика во медиумите (СЕММ). СЕММ има усвоено и Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите, односно насоки за примена на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата⁴⁵.

Поврзаноста меѓу сопствениците на одделни медиуми и центрите на моќ честопати е на штета на новинарите што работат во овие медиуми. На фокусната група со новинари

42 Ибид.

43 Интервју со Дарко Дуридански, проектен координатор во Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници (ССНМ), 2 февруари 2024.

44 Здружение на новинарите на Македонија, „Кодекс на новинарите на Македонија“.

45 Совет за етика во медиумите на Македонија, „Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите - Примена на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата“.

и новинарки што ја организираше ЗНМ⁴⁶, учесниците истакнаа дека не пријавуваат и не знаат каде да пријават притисоци, закани и коментари за нив и нивната работа. Освен тоа, сметаат дека дури и да пријавуваат, тоа не би имало никаква важност за нив, поради несоодветното или недоволно ефикасно постапување на полицијата и судството. Инаку, притисоците најчесто не се изразени како директни закани, туку преку низа суптилни начини на влијание, а особено преку нестабилноста на работниот статус на новинарите и медиумските работници.

Пример за експлицитно нарушување на принципот на уредувачка независност на новинарите е инцидентот од ноември 2023 година, кога директорот на телевизијата Канал 5, Иван Мирчевски, се вклучи директно во емисијата „Само вистина“ на ТВ Канал 5, прекинувајќи го новинарот што ја водеше емисијата и грубо обраќајќи му се на еден од соговорниците. Новинарските здруженија реагираа на овој настан, нагласувајќи дека ваквите појави ја компромитираат уредувачката независност на медиумот и ја поткопуваат довербата на јавноста во медиумите генерално⁴⁷.

— Б.3 УРЕДУВАЧКА НЕЗАВИСНОСТ ВО ЈАВНИОТ МЕДИУМСКИ СЕРВИС

Јавниот сервис (Македонската радио-телевизија) во земјава, уште од 2017 има усвоено Етички кодекс за новинарите⁴⁸, кој се однесува за креативните кадри и на сите вработени во МРТ. Кодексот уште од почетокот наиде на критики од новинарската заедница поради неговата содржина, но и поради отсуството на транспарентност при неговата изработка. Најголемиот недостаток на Кодексот е мешањето на новинарската етика со работната дисциплина и со правата и обврските на новинарите што произлегуваат од работните односи. Етичката комисија при МРТ, која е надлежна да го следи почитувањето на Кодексот, немала примено ниту една поплака во изминатиот период. ЗНМ, во 2021 година апелираше за измена на Етичкиот кодекс на МРТ и утврдување процедури за поднесување претставки и за начинот на работа на Етичката комисија, кои би требало да се објавени и на веб-страницата на МРТ. Во текот на 2023 година, МРТ не презема никакви активности во однос на ова прашање. Новинарските здруженија реагираа во минатото околу составот, функционирањето, видливоста и препознавањето на Етичката комисија при МРТВ, како тело што е задолжено да постапува по прекршувањата на интерниот Кодекс⁴⁹.

Ниту во 2023 година не се направени очекуваните темелни промени во внатрешната структура на јавниот сервис, кои требаше да бидат дел од процесот на медиумските

46 Фокусни групи со новинари и новинарки, спроведени од Милан Спировски на 3.5.2023 и на 22.7.2023 година.

47 Соопштение за јавност, „ЗНМ, ССНМ, СЕММ се залагаат за медиумски интегритет: коментар на вчерашната епизода од 'Само вистина'", 2 ноември 2023.

48 Македонска радио-телевизија, „Етички кодекс на МРТ за новинарите, креативните кадри и за сите вработени во МРТ", Скопје, 2017.

49 Илиевски, Давид, „Реформа или проформа: Функционалноста на етичката комисија во МРТВ", ЗНМ, 22 ноември 2019.

реформи. МРТ има усвоено свои внатрешни организациски акти, според кои, редакциите се и формално одвоени од управувачките структури. Сепак, на веб-страницата на МРТ тешко можат да се пронајдат информации за правилата во внатрешната организациска поставеност и за работењето на нејзините органи и тела. Експертите ангажирани на реформа на регулативата предложија низа измени и во поглед на јакнењето на партиципативен модел на јавен сервис, но во 2023 година, надлежното Министерство не почна постапка за усвојување на овие измени. Тоа се очекува по изборите, односно по формирањето на новата влада, во 2024 година.

МРТ сè уште не е ослободена од системски политички влијанија, иако постојната регулатива е дизајнирана за да ја обезбеди независноста во изборот на органите и телата на МРТ и нејзиното стабилно и независно финансирање. Како и во минатите неколку години, така и во 2023 година, не се случи избор на нов независен Програмски совет и нови раководни органи. Финансирањето на МРТ, до крајот на 2023 година, не се реализираше според новата законска рамка усвоена со измените на ЗАМУ од јули 2023 година⁵⁰.

Во изминативе неколку години, вклучително и во 2023 година, немаше директни притисоци на власта врз редакциите или врз индивидуални новинари, туку повеќе стануваше збор за структурни облици на притисок: преку одложувањето на изборот на новите органи на МРТ и преку континуираното кретење на средствата за финансирање на јавниот сервис. Факт е дека составот на Програмскиот совет на МРТ и на раководните органи беше избран во периодот на владеењето на ВМРО-ДПМНЕ, па оттаму и новинарските здруженија и медиумските експерти повеќепати потенцираа дека е потребна департизација на јавниот сервис, односно избор на нов независен Програмски совет и нови раководни органи. Меѓутоа, и покрај двата објавени повици за избор на нови членови на Програмскиот совет, Собранието не ја заврши постапката, главно поради несогласување на двете најголеми политички партии. Во поглед на финансирањето на МРТ, во јули 2023 година беа усвоени измени на законските одредби за финансиската рамка, кои овозможија постабилно и независно финансирање од Буџетот на РСМ⁵¹.

— Б.4 УРЕДУВАЧКА НЕЗАВИСНОСТ ВО НЕПРОФИТНИОТ МЕДИУМСКИ СЕКТОР

Непрофитните медиуми во земјава се недоволно развиени, пред сè поради отсуство на политики за поддршка и финансирање на овој сектор⁵². Иако медиумскиот

50 Здружение на новинарите на Македонија, „Слободата на медиумите во Северна Македонија: Напредок на стаклени нозе“, Извештај од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите, Скопје, 2023.

51 Види повеќе за финансиската рамка во Индикаторот А.3 – Независност и автономија на јавниот медиумски сервис.

52 Мицевски, Игор, Трпевска, Снежана. „Мониторинг на медиумскиот плурализам во дигиталното доба: Примена на мониторингот на медиумскиот плурализам во Европската Унија, Албанија, Северна Македонија и Турција - Национален извештај: Република Северна Македонија“, Европски универзитетски институт, јуни, 2023 година.

регулатор има усвоено посебен документ за политики⁵³ за развој на непрофитниот радиодифузен сектор, досега се основани само четири непрофитни радија – три се радија наменети за студентските заедници на државните универзитети во Скопје (Радио студент ФМ), Штип (УГД ФМ) и Битола (УКЛО ФМ), а едно радио е наменето за верска заедница во Струмица (Радио Марија Благовест).

Во онлајн-секторот постојат различни видови непрофитни медиуми. Неколку независни новинарски редакции, кои се регистрирани како невладини организации, се занимаваат со истражувачко новинарство: Призма, ИРЛ, СКУП Македонија⁵⁴ и др. Повеќе невладини организации, како дел од своите програмски проекти, имаат основано и информативни медиуми, наменети за различни публики: Порталб, Радио Моф, Мета.мк, Јасно.мк, Локал Актив⁵⁵ и други. Редакциите на непрофитните медиуми се вообичаено мали и вклучуваат по неколку новинари, а финансирањето им е нестабилно и неодржливо.

Не постои посебен кодекс за однесување на новинарите во непрофитниот сектор, но во декември 2020 година, СЕММ усвои Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите, кои, всушност, подетално ја разработуваат примената на основните етички принципи на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата. Покрај тоа, СЕММ и ЗНМ формираа Регистар на професионални онлајн-медиуми⁵⁶, во кој членуваат околу 120 онлајн информативни медиуми, вклучувајќи ги и дел од непрофитните. Најголемиот дел од овие медиуми го имаат прифатено или се однесуваат според Етичкиот кодекс и според Насоките за етичко известување во онлајн-медиумите, за чие спроведување се грижи СЕММ⁵⁷.

Иако притисокот кон непрофитните медиуми, особено тие што се занимаваат со истражувачко новинарство, беше намален во споредба со периодот од пред 10 години, кога новинарите и уредниците од овие медиуми честопати беа дискредитирани и грубо напаѓани во јавноста поради критичките текстови кон тогашната власт и моќници, перцепцијата е дека во овие последниве три години бележи тренд на зголемување. Во 2023 година, еклатантен пример за притисок врз непрофитен медиум е тужбата за клеветата против Истражувачката репортерска лабораторија, од сопственикот на „Фероинвест“ и поранешен вицепремиер на државава, Кочо Ангџушев. Судската постапка за овој

53 Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, „[Концепт за развој на непрофитните радиодифузни установи](#)“, декември, 2015 година.

54 [Призма](#) е интернет-страница на БИРН Македонија, наменета за промоција и јакнење на истражувачкото новинарство. [Истражувачката репортерска лабораторија](#) (ИРЛ) е непрофитна медиумска организација, чие известување е фокусирано на корупција, криминал и добро владеење. [СКУП](#) Македонија е невладина и непрофитна организација, чија цел е да го унапредува, поддржува и поттикнува истражувачкото новинарство.

55 [Порталб](#) е непрофитен медиум на албански јазик, основан од невладината организација Иновативни медиуми, чија цел е да ги унапредува новинарските практики. [Радио МОФ](#) е програмска активност на Младински образовен форум. [Мета.мк](#) е независна новинска агенција, која е проект на Фондацијата „Метаморфозис“. [Јасно.мк](#) е дигитална платформа, основана од ЗНМ, со цел да ја подигнува свесноста и да ги зајакнува капацитетите на локалните заедници за препознавање дезинформации, посебно врз родова основа. [Локал актив](#) е онлајн-медиум на локалните заедници, вклучително и на ранливите групи граѓани и граѓанските организации што работат со нив, основан од Институтот РЕСИС во партнерство со 22 граѓански организации од [источниот и од југоисточниот регион](#) и 10 граѓански организации од [вардарскиот регион](#).

56 Регистар на професионални онлајн-медиуми во Република Северна Македонија [ПРОМЕДИА](#).

57 Совет за етика во медиумите на Македонија, „[Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите - Примена на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата](#)“.

случај резултираше со скандалозна судска пресуда против ИРЛ, која е оценета како поткопување на достоинството на новинарската професија, напад врз интегритетот на новинарите и на слободата на изразување во Македонија⁵⁸.

— Б.5 СЛОБОДА НА НОВИНАРИТЕ ВО ПРОЦЕСОТ НА ПРОИЗВОДСТВО НА ВЕСТИ

Новинарите што беа вклучени во истражувањето спроведено во 2023 година⁵⁹ сметаат дека имаат слобода во изборот на теми во процесот на продукција на вестите. Тоа особено се однесува на медиумите што имаат поголеми редакции. Но, изборот на темите за известување во регионалните и во локалните медиуми е поголем проблем за новинарите. Како причини за овој проблем се наведуваат: малата средина во која функционираат овие медиуми, воспоставените клиентелистички врски на сопствениците со градоначалниците и други локални моќници, како и лошата финансиска состојба во која се наоѓаат овие медиуми. Во последно време, како проблем што го истакнуваат новинарите е влијанието на дел од уредниците врз нивната секојдневна работа, но тоа не е толку директно и видливо, односно има повеќе самоцензура отколку директни притисоци. Станува збор за тоа дека во редакциите однапред се знае кои теми се прифатливи, односно кои теми уредникот ќе ги прифати, а кои ќе ги отфрли.

Генерално, новинарите во Северна Македонија работат во поотворена и во послободна атмосфера отколку во претходната деценија и се чувствуваат послободни да истражуваат и да известуваат за комплексни прашања, како што е корупцијата. Иако бројот на истражувачки медиуми е мал, политичкото опкружување сега повеќе овозможува истражувачка новинарска работа. Сепак, се чини дека кај новинарската заедница сè уште постои многу автоцензура поради стравот од политички или од правни последици. Според проценката направена од неколку меѓународни експерти, состојбата на независното новинарство и уредничката слобода и натаму е проблематична⁶⁰, бидејќи „многу сопственици на медиуми, особено во традиционалните медиуми (национални ТВ-станции), имаат други основни бизниси, кои често зависат од тендери на министерствата и на институциите, создавајќи имплицитни или експлицитни табу-теми“⁶¹.

58 Европска федерација на новинари, „[North Macedonia: EFJ demands transparent justice in Kocho Angjushev case](#)“ (Северна Македонија: ЕФН бара транспарентна правда во случајот Кочо Ангјушев), 23 октомври 2023.

59 Фокусни групи со новинари и новинарки, спроведени од Милан Спировски на 3.5.2023 и на 22.7.2023 година,

60 Здружение на новинарите на Македонија, „[Слободата на медиумите во Северна Македонија: Напредок на стаклени нозе](#)“, Извештај од Мисијата за проценка на состојбата со слободата на медиумите, Скопје, 2023.

61 Ибид.

— Б.6 ЕКОНОМСКА ПОЛОЖБА НА НОВИНАРКИТЕ

Според податоците од едно ново истражување⁶², нема значајна разлика во висината на платите меѓу мажите и жените, ниту кај новинарите, ниту кај медиумските работници. Околу 57 проценти од новинарите и 42 проценти од новинарките примале плата под просечната нето-плата во земјава. Кај медиумските работници, состојбата е полоша: 80 проценти од мажите и 73 проценти од жените примале плата под просечната. Околу половина од новинарите и 77 проценти од медиумските работници имале примања под просечната месечна плата во РСМ, која во периодот мај-октомври изнесувала 37.065,00 денари. Редовноста на платите не била проблем за најголемиот број испитаници (85%). На 12 проценти, платата им доцнела најмногу до еден месец. Надоместок за прекувремена работа (постојано или често) не им се исплаќал на 38 проценти од новинарите и на 36 проценти од медиумските работници. На 46 проценти од вкупниот број испитаници, никогаш или ретко им се исплаќал надоместок за работа на празници. Најголем процент (72,4%) новинари во МТВ имаат плати меѓу 30.000 и 40.000 денари. Во приватните ТВ на национално ниво, 39 проценти од новинарите имаат плата под 30.000. Во онлајн-секторот има поголеми варијации: 44 проценти имаат плата под 30.000, а речиси третина новинари имаат плата над 40.000 ден. Во МТВ, медиумските работници се подобро платени отколку во приватните ТВ-станции на национално ниво. Дури 77 проценти од медиумските работници во приватните ТВ-станции имаат плата под 30.000 ден.

Според достапните податоци, можностите на жените да се развиваат како професионални новинари и да напредуваат во кариерата не се помали во споредба со можностите на нивните колеги новинари. Мапирањето на популацијата на новинари и медиумски работници, спроведено во 2023 година, покажува дека во целата медиумска индустрија има вкупно 188 уредници, од кои 89 се жени (47,3%)⁶³. Официјални податоци за аудиовизуелниот сектор – радио и ТВ-станциите собира медиумскиот регулатор. Според податоците објавени во 2023 година, во целата радиодифузна индустрија имало 155 вработени уредници, од кои 77 или речиси половината биле жени⁶⁴.

Не постојат истражувачки податоци за тоа дали новинарките и медиумските работнички се изложени на напади, притисоци и вознемирувања врз основа. Сепак, дел од новинарките изјавуваат дека во ова опкружување често се изложени на коментари од сексистички карактер, притисоци или навреди, само поради фактот што се жени⁶⁵. Според Регистарот на ЗНМ за повреда на правата на новинарите и медиумските

62 Трпевска, Снежана, „Работните услови во медиумскиот сектор: „Професионален статус и работнички права на новинарите и медиумските работници“, ССНМ, Институт РЕСИС, Скопје, 2024.

63 Мапирање на популацијата новинари и медиумски работници, Институт РЕСИС и ССНМ, Скопје, 2024

64 Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, „Структура на вработените во аудио и аудиовизуелната медиумска индустрија во 2022 година“, август, 2023.

65 Фокусни групи со новинари и новинарки, спроведени од Милан Спировски на 3.5.2023 и на 22.7.2023 година.

работници во 2023 година⁶⁶ имаше регистрирано два случаи, од кои едниот беше со физички напад кон новинарска екипа на Алсат, каде што беа повредени правата на новинарките Ера Ѓакова и Сара Хоџа, а случајот резултираше со судска осудителна пресуда за напаѓачот. Вториот регистриран случај беше со експлицитна закана упатена онлајн кон новинарката Рита Бехадини на нејзина објава на социјалната мрежа Фејсбук. Случајот со Рита Бехадини сè уште е во обвинителска процедура. Упатените коментари и пораки почесто се поврзани со нивниот физички изглед или приватниот живот, а поретко со нивната професионална работа. Новинарките честопати трпат навреди и омаловажувања кога известуваат за сензитивни теми. Се користат квалификации што се однесуваат единствено на жените, во пејоративно значење, засновани врз предрасуди и родови стереотипи⁶⁷. Појава што индиректно се одразува врз нивната професионална иднина и врз нивниот приватен живот. Овој тип проблеми се чини е поврзан со цврсто вкоренетите патријархални ставови за родовите улоги во општеството, но и со недостигот од јасни правила, процедури и интерни акти во самите медиуми, кои ќе постават услови за обезбедување родова еднаквост во оваа професија.

66 [Регистар на случаи на повреда на правата на новинарите и медиумските работници низ годините](#), Здружение на новинарите на Македонија.

67 Ибид.

В. БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ

— В.1 НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ АКТЕРИ ИМААТ ПРИСТАП ДО НЕПОСРЕДНИ И ЕФЕКТИВНИ ЗАШТИТНИ МЕРКИ КОГА СЕ ИЗЛОЖЕНИ НА ЗАКАНИ

Во 2022 година, Основното јавно обвинителство номинираше надлежна обвинителка, која го следи постапувањето во предметите во кои се нападнати новинари⁶⁸. Се работи за отворена линија преку која на обвинителката може да ѝ се јават новинари во врска со постапките за физички напади и насилство, како и за сериозни закани по животот на Твитер, Фејсбук, Ватсап или по имејл. На почетокот на 2023 година, како дел од соработката на ЗНМ и Министерството за внатрешни работи (МВР), беше изработен и Протокол за безбедност на новинарките на интернет⁶⁹, врз основа на кој во МВР е назначено лице за контакт за интернет-заканите кон новинарите и медиумските работници. Во ноември 2023 година, Основното јавно обвинителство назначи и нови три посебни јавни обвинители за тетовското, битолското и штипското апелациско подрачје⁷⁰.

Според евиденцијата на ЗНМ⁷¹, од почетокот на 2023 година се регистрирани вкупно 5 случаи на напади и груби закани кон новинари и медиумски работници, два помалку од минатата година. Сите овие пет регистрирани случаи на закани и напади кон новинарите и медиумските работници беа пријавени во МВР. За три случаи, Основното јавно обвинителство постапи навремено, а два случаи во 2023 година завршија со судска пресуда. За случајот со нападот на екипата на ТВ24, во јули 2023 година кај Росоман, кога беше вербално и физички нападат снимателот Иван Камчев⁷², Основниот суд во Кавадарци донесе осудителна пресуда⁷³ за напаѓачот, за извршено кривично дело – спречување на службено лице во вршење на службено дејствие, по член 382 став 3 од изменетиот Кривичен законик. За случајот со нападот на екипата на Алсат во Старата скопска чаршија, каде што беа нападнати новинарките Ера Ѓакова и Сара Хоџа, судот во Скопје, исто така, донесе осудителна пресуда за напаѓачот.

Во изминатата година, ЗНМ не регистрираше случај за некоја релевантна институција да не прими или обработи пријава на новинар или медиум за повреда на нивните права. Сепак, новинарите и медиумските работници сè уште не се чувствуваат доволно безбедни и заштитени. Потребни се системски решенија што ќе гарантираат долгорочна заштита на правата и интегритетот на сите новинари и медиумски работници во земјава⁷⁴.

68 Здружение на новинарите на Македонија, „Почна соработката на ЗНМ со обвинителката за нападнати новинари, се активираат и старите нерешени истраги“, 31 октомври 2022.

69 Здружение на новинарите на Македонија, „Протокол за безбедност на новинарите на интернет“, декември 2022.

70 Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ и ОЈО: Поголема институционална заштита на медиумските работници“, 2 ноември 2023.

71 Здружение на новинарите на Македонија, „Официјален регистар на закани и напади кон новинари.“

72 Здружение на новинарите на Македонија, „Осуда за физичкиот напад врз снимателот на ТВ24 Иван Камчев“, 18 јули 2023.

73 Здружение на новинарите на Македонија, „Осудителна пресуда за напаѓачот на снимателот Иван Камчев од 24ТВ“, 13 ноември 2023.

74 Ристовски, Дејан, „Во името на граѓаните, судот во заштита на правата на новинарите“, ЗНМ, 18 јануари 2024.

— **В.2 НОВИНАРИТЕ И ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ
(ЧИИ ЖИВОТИ ИЛИ ФИЗИЧКИ ИНТЕГРИТЕТ СЕ ВО
РЕАЛЕН И НЕПОСРЕДЕН РИЗИК) ИМААТ ПРИСТАП
ДО СПЕЦИЈАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАШТИТА/
БЕЗБЕДНОСТ**

Законот за кривична постапка на РСМ содржи одредби со кои се утврдува процедура за пристап на новинарите до мерки за физичка заштита во случаи на сериозни закани по нивната безбедност, но не е доволно јасно колку таквата процедура е практично применлива, особено во делот на проценка на ризикот за безбедноста. Од формално-правен аспект, станува збор за мерките на претпазливост уредени во членот 146 од Законот за кривична постапка, поконкретно став 1, точка 6, кој гласи „...6) забрана за приближување или воспоставување, односно одржување контакти или врски со определени лица“, а се применува единствено кога има познат сторител на кривично дело, кога има конкретна кривична пријава и кога е почната постапка. Овие мерки на претпазливост ги предлага јавен обвинител, а ги определува судија, врз основа на проценка за сериозноста на ситуацијата, видот на кривичното дело, опасноста за жртвата и др. Меѓутоа, според правните експерти, оваа процедура е практично остварлива само доколку лицето што им се заканува на новинарите е познато, а не и во ситуации на непознат сторител. Во 2023 година не се регистрирани случаи новинари да имаат побарано физичка заштита од страна на Министерството за внатрешни работи.

Во земјава постојат организации за поддршка на жртви. Најчесто станува збор за непрофитни организации, кои нудат низа услуги на жртвите на криминални дејствија, вклучувајќи психолошка поддршка, правна помош, застапување и практична помош. Станува збор за shelтер центри, односно за безбедни куќи, кои посебно се грижат за жените и децата што се жртви на семејно насилство или злоупотреба, потоа центри за правна помош, кои обезбедуваат правна помош и совети за жртвите, особено во случаи кои вклучуваат семејно насилство, сексуален напад и други кривични дела. Освен тоа, функционираат и центри за ментално здравје и советодавни услуги, кои нудат терапија и поддршка на жртвите што се справуваат со траума, злоупотреба или други психолошки предизвици. Во земјава, во последните години, речиси и да немаше случаи новинари да побараат од институциите посебни мерки на заштита, поради закани по нивната безбедност, така што помошта што ја нудат наведените организации не била користена од новинари. Но, во случаи кога на новинарите им треба таква помош, како прва точка на контакт се и двете новинарски здруженија – ЗНМ и ССНМ, кои веднаш би се организирале и би побарале од институциите да им обезбедат заштита на нападнатите новинари.

— В.3 НОВИНАРКИТЕ ИМААТ ПРИСТАП ДО ЗАКОНСКИ МЕРКИ И МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДДРШКА КОГА СЕ СООЧУВААТ СО РОДОВО ЗАСНОВАНИ ЗАКАНИ, МАЛТРЕТИРАЊЕ И НАСИЛСТВО

Во Северна Македонија, Истанбулската конвенција е ратификувана во 2018 година, а нејзините одредби се вградени во Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, усвоен во јануари 2021 година. Овој Закон забранува секаков вид родово-базирано насилство врз жените и гарантира основни механизми за ефективна заштита на жртвите од каков било облик на родово-базирано насилство. Исто така, овој Закон содржи и обврска за институциите за воспоставување превентивни мерки за спречување и заштита од кој било вид родово-базирано насилства и за бесплатна правна помош за жртвите на родово-базирано насилство и на семејно насилство.

Посебен механизам за обезбедување правна помош на жртвите на родово засновани напади или насилство, вклучително и на новинарки, не е воспоставен. Министерството за правда има воспоставено општ механизам за бесплатна правна помош во сите осум региони на земјава, каде што граѓаните што се со незавидна финансиска положба можат да се обратат за различни проблеми⁷⁵ и да побараат да им се даде правна помош или да им се обезбеди [адвокат](#) платен од Буџетот на Министерството за правда. Меѓутоа, овој механизам во пракса едвај функционира, бидејќи годишно се издвојуваат малку средства за оваа намена и исклучително ретко се користи за помош на жртви на семејно насилство. Според тоа, новинарките што се предмет на родово-базирани закани и насилство не би можеле да добијат бесплатна правна помош од државата.

Согласно Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, институциите надлежни да примаат и постапуваат по случаите на родово базирано насилство, вклучувајќи го и семејното насилство, се: полицијата, центрите за социјална работа, здравствените установи, основните обвинителства и судовите. Во 2023 година, во земјава е изработен Модел за интегрирано собирање податоци што треба да ги поврзе сите овие институции што собираат податоци во единствена база на податоци⁷⁶. Според праксата на ЗНМ, новинарките што биле жртви на вознемирување, напади или закани врз родово основа, досега тоа го пријавуваа главно во МВР, но и во ЗНМ. Откако ќе профункционира интегрираниот систем за собирање податоци, заканиите и нападите врз родово основа што ги добиваат новинарките, ќе бидат сметани во вкупниот број случаи во земјава. Меѓутоа,

75 Бесплатната правна помош, граѓаните можат да ја добијат за имотно-правни спорови, должничко-доверителски односи, за прашања од пензиско и инвалидско осигурување, за застапување жртви на семејно насилство, за остварување социјална помош, за спорови со осигурителни компании, но и за други потреби. Види повеќе на овој [ЛИНК](#).

76 Министерство за труд и социјална политика, „Систем за управување со информации за родово базирано насилство: Предлог национален модел за развој на интегрирано прибирање податоци за родово базирано насилство во Северна Македонија“, Скопје, 2023.

во системот тие нема да бидат категоризирани според професијата, така што и натаму ќе има потреба ваков посебен регистар да водат новинарските здруженија. Во регистарот на напади што го води ЗНМ за 2023 година беа регистрирани само две пријави од новинарки, иако се смета дека овој број е реално поголем. Проблем е што многу новинарки, за случаи на дискриминација на работното место, можат да се обратат и до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. За потребите на овој извештај, ЗНМ се обрати до Комисијата и според нивниот одговор, во изминатата година тие немаат добиено пријава за дискриминација од страна на новинарка.

— В.4 ВОСПОСТАВЕНА Е ПРАКТИКА НА РЕДОВНА ЈАВНА ОСУДА НА ЗАКАНИТЕ И НАПАДИТЕ ВРЗ НОВИНАРИ И МЕДИУМИ

Во последниве години се забележува сè почеста пракса на јавна осуда на нападите врз новинари од страна на владините функционери, што генерално помага да се обесхрабрат идните можни напади. Сепак, и покрај воспоставената практика на јавна осуда на нападите врз новинари, во 2023 година имаше неколку случаи кога јавни функционери, политичари или лидери на политички партии јавно етикетираа, девалвираа или омаловажуваа медиуми, новинари на прес-конференции или, пак, на социјалните мрежи.

Најизразен негативен пример е јавното етикетирање на телевизиите Телма и Алфа од страна на претседателот на Демократската унија за интеграција (ДУИ), Али Ахмети⁷⁷. Тој, во своето обраќање пред присутните, на партиска трибина во Гостивар, во обид да изрази незадоволство од медиумското известување во врска со партиските активности, овие две телевизии ги нарече непријателски. Потоа следеше непримерна изјава од претседателот на владата, Ковачевски⁷⁸, во контекст на етикетирањето медиуми од страна на Ахмети. Во двата случаи, ЗНМ имаше јавни реакции, во кои беа потсетени јавните функционери и останатите претставници на владата дека треба да имаат повисок степен на толеранција за јавна критика за својата работа, а кога притоа се исполнети професионалните стандарди на новинарската професија.

— В.5 ПОЛИЦИСКИТЕ ВЛАСТИ СЕ СЕНЗИТИВНИ НА ПРАШАЊЕТО ЗА ЗАШТИТА НА НОВИНАРИТЕ

Согледување на ЗНМ е дека постои добра подготвеност и од обвинителите и од припадниците на полицијата за заедничка соработка со новинарите и со медиумските работници⁷⁹, но секогаш постои простор за унапредување на знаењата и вештините. Во текот на изминатата година, ЗНМ организираше неколку заеднички

77 Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ: Али Ахмети не смее да етикетира медиуми“, 16 јануари 2023.

78 Здружение на новинарите на Македонија, „Непримерно етикетирање на медиуми и од премиерот Ковачевски“, 16 јануари 2023.

79 Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ и МВР: Преку подобра комуникација до поголема безбедност на медиумските работници“, 28 јануари 2023.

средби и настани со надлежните органи, во поглед на градење на капацитетите и знаењето на полициските службеници за меѓународните стандарди за човековите права и улогата на новинарите во општеството⁸⁰.

Во 2023 година беше усвоен и Протокол за безбедност на новинарите на интернет⁸¹, врз основа на кој во МВР беше назначено лице за контакт, за интернет-заканите кон новинарите и медиумските работници. Протоколот⁸² нуди практични чекори како новинарите да постапат кога ќе бидат предмет на закана преку социјалните мрежи или интернет и како МВР активно да придонесе во заштитата на новинарите и медиумските работници. Ова е една од низата активности што заеднички ги спроведуваат МВР и ЗНМ за подобрување на безбедноста на новинарите, од 2017 година, кога беше потпишан Меморандум за соработка.

Општ впечаток е дека изминатата година, полицајците посветуваа соодветно внимание на прашањето за безбедноста на новинарите, и ЗНМ нема забележано случаи на неосновано приведување и задржување новинари или медиумски работници од страна на полицијата.

Генерално согледување е дека соработката меѓу полицијата и новинарите и медиумските работници е добра. Во контекст на оваа соработка, ЗНМ има објавено неколку прирачници, кои, покрај за новинарите, се наменети и за полициските службеници⁸³.

— В.6 СПЕЦИЈАЛИЗИРАНИТЕ ИСТРАЖНИ ЕДИНИЦИ И/ИЛИ СЛУЖБЕНИЦИ ИМААТ СООДВЕТНА ЕКСПЕРТИЗА ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ НАПАДИ И НАСИЛСТВО ВРЗ НОВИНАРИ

Основното јавно обвинителство Скопје, во октомври 2022 година, назначи јавен обвинител од истата институција, како лице за контакт во врска со предметите поврзани со безбедноста на новинарите, кои се во надлежност на ОЈО Скопје⁸⁴. На почетокот на 2023 година и МВР назначи контакт-лице за постапување на предметите поврзани со безбедноста на новинарите и медиумските работници, посебно за закани на интернет. Во ноември 2023 година, по повод Меѓународниот ден за прекинување на неказнивоста на злосторствата врз новинарите, Основното јавно обвинителство назначи и три посебни јавни обвинители за тетовското, битолското и штипското апелациско подрачје⁸⁵.

80 Здружение на новинарите на Македонија, „Работилница за безбедност на новинарите и снимателите во соработка со МВР и ОЈО“, 28 мај 2023.

81 Здружение на новинарите на Македонија, „Протокол за безбедност на новинарите на интернет“, декември 2022.

82 Ибид.

83 Здружение на новинарите на Македонија, „Прирачник за безбедност на новинарите за време на настани од висок ризик“ (2018), „Протокол за информирање за случаи поврзани со насилан екстремизам и тероризам“ (2021), „Прирачник за професионална, безбедна и етичка работа на снимателите во медиумите“ (2019) и др.

84 Здружение на новинарите на Македонија, „Почна соработката на ЗНМ со обвинителката за нападнати новинари, се активираат и старите нерешени истраги“, 31 октомври 2022.

85 Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ и ОЈО: Поглем институционална заштита на медиумските работници“, 2 ноември 2023.

Сè уште не постојат посебни упатства усвоени од МВР и од Јавното обвинителство за ефикасно откривање и гонење на сторителите на нападите и заканите врз новинари. Постои познавање на законските одредби и надлежностите на институциите, но, сепак, комуникацијата меѓу надлежните органи мора да се унапредува во насока на брза и навремена реакција и постапка во контекст на подобрување на безбедноста на новинарите и медиумските работници.

Постои соработка меѓу надлежните институции, но таа не резултира со доволна ефикасност во откривањето на сторителите на нападите од минатите 10 години. Јавните обвинители се мошне инертни во почнувањето на постапките. Истрагите се главно бавни и неефикасни, а за одделни напади врз новинари и воопшто не се покренати обвиненија. Поконкретно, станува збор за повеќе од 80 случаи што ЗНМ ги има регистрирано од 2014 до 2023 година, од кои само десетина се завршени со судска пресуда. Тоа е многу мал процент на решени случаи во изминативе десет години.

— **В.7 ИСТРАГИТЕ ЗА СЕРИОЗНИ ФИЗИЧКИ НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИ И ДРУГИ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ЕФИКАСНО (НЕЗАВИСНО, ТЕМЕЛНО И НАВРЕМЕНО)**

Во изминативе две години може да се забележи мала позитивна промена во поглед на ефикасноста на истрагите, во случаите на закани и напади врз новинари. Во ноември 2023 година, Основното јавно обвинителство назначи нови три посебни јавни обвинители за тетовското, битолското и штипското апелациско подрачје. Сепак, сè уште не постојат посебни упатства усвоени од МВР и од Јавното обвинителство за ефикасно откривање и гонење на сторителите на напади и закани врз новинари. Од почетокот на 2023 година се регистрирани вкупно 5 напади и груби закани кон новинари и медиумски работници. Сите пет случаи беа пријавени во МВР, а за три ОЈО веднаш покрената постапка. Два случаи веќе се завршени со судска пресуда, а еден сè уште беше во обвинителска постапка до крајот на 2023 година. Преостанатите два случаи се пријавени во ОЈО, но до крајот на 2023 година, за нив сè уште не беше почната обвинителска постапка.

Истрагите за случаите од минатите години беа главно бавни, а за одделни напади воопшто не беа покренати обвиненија. Но, иако во минатата година бројот на случаи беше мал, ефикасноста на надлежните државни институции беше зголемена. Тоа може да се потврди со постапувањето за случајот со нападот на екипата на ТВ 24 во јули 2023 година – напаѓачот беше приведен и беше донесена осудителна пресуда во рок од пет месеци. Истото може да се заклучи и од постапувањето на институциите за вториот физички напад на ТВ-екипата на Алсат М во Старата скопска чаршија – напаѓачот беше приведен, беше поднесен обвинителен акт и беше донесена осудителна пресуда.

Иако неказнивоста е сè уште голем проблем, посебно за случаите од минатото, постигнат е извесен напредок во 2023 година, пред сè поради брзото и ефикасно санкционирање на двата физички напади врз новинарските екипи на ТВ 24 и на Алсат М. Сепак, останува проблемот на бавните и неефикасни истраги од минатите години, а за одделни напади врз новинари и воопшто не беа покренати обвиненија.

— В.8 НОВИНАРИТЕ И ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ ЕФИКАСНО ЗАШТИТЕНИ ОД РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА МАЛТРЕТИРАЊЕ ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ

Измените на Кривичниот законик, усвоени во 2023 година, предвидуваат неколку клучни новини, кои се многу важни за заштита на новинарите и медиумските работници, а кои се однесуваат на законските одредби за делата убиство, присилба и загрозување на сигурноста⁸⁶. Овие дела добија квалификуван облик, кога станува збор за новинарите и медиумските работници, преку зголемување на казните за делата убиство или присилба, како и за делото загрозување на сигурноста. Кога станува збор за загрозување на сигурноста, освен повисоките казни за повреда на овие права на новинар или друг медиумски работник, обвинителството ќе постапува по службена должност. Важно е во иднина доследно да се применуваат овие измени, со цел правосудните органи да покажат ефикасност во заштитата на правата на новинарите, со што ќе се демотивираат напаѓачите и ќе се придонесе за побезбедна средина за работа на новинарите.

Во 2023 година беа регистрирани два случаи на закани кон новинари преку интернет. Првиот случај се однесува на експлицитните закани кон новинарката на телевизијата Алсат М – Рита Бехадини по нејзината објава на Фејсбук поврзана со јавниот став на оцата од Сарај⁸⁷. Вториот случај се однесува на основачот на Цивил медиа – Џабир Дерала⁸⁸, кому му биле упатени директни закани по животот, откако објавил колумна на официјалната фејсбук-страница на „Нова ТВ веб“.

Во текот на изминатата година, генерално, можеше да се забележи подобрување во постапувањето на институциите, во решавањето на случаите на закани или напади врз новинарите и медиумските работници. Меѓутоа, за двата евидентирани случаи на закани упатени на социјалната мрежа Фејсбук, до крајот на 2023 година сè уште не беше почната обвинителна постапка.

86 Богданов, Костадин, Брешковски, Иван и Секуловски, Драган, „Подобрување на безбедноста на новинарите преку измена на кривичниот законик: Анализа на меѓународни стандарди и домашна регулатива“, Фондација Конрад Аденауер во РСМ и ЗНМ, Скопје, 2020.

87 Здружение на новинарите на Македонија, „Бараме кривична одговорност за експлицитните закани кон новинарката Рита Бехадини“, 24 јули 2023.

88 Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ со пријава до МВР за заканите по живот кон Џабир Дерала“, 25 декември 2023.

— **В.9 ИСТРАГИТЕ ЗА СИТЕ ВИДОВИ НАПАДИ И НАСИЛСТВО ВРЗ НОВИНАРИ И ДРУГИ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ТРАНСПАРЕНТНО**

Состојбата, во поглед на транспарентноста на судските постапки во кои странки се новинари, е иста како и во изминатите неколку години. Основниот граѓански и кривичен суд во Скопје не даваат детални информации за судските постапки за нападите врз новинари, освен ако нема барање за конкретен случај.

Судовите немаат практика да ја информираат јавноста, ниту здруженијата на новинарите (ЗНМ и ССНМ) за постапките поврзани со нападите врз новинари и медиуми. ЗНМ, во комуникација со судските и обвинителските служби, прибавува информации и податоци за постапките поврзани со заканите и нападите врз новинари или медиумски работници. Оценката на ЗНМ е дека судовите и обвинителството беа транспарентни во водењето на постапките за случаите на напади и закани што се случија во 2023 година.

— **В.10 СИСТЕМИТЕ ЗА СОБИРАЊЕ КВАЛИТЕТНИ СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ СЕ ВОСПОСТАВЕНИ ОД ДРЖАВНИТЕ ОРГАНИ ЗА ДА СЕ СПРЕЧИ НЕКАЗНИВОСТА**

Состојбата не е променета во споредба со минатите години. Судовите и надлежните институции, и покрај иницијативите на ЗНМ, сè уште немаат воспоставено квалитетни статистички системи, врз основа на кои можат да доставуваат прецизни податоци за сите судски постапки во кои странка се новинари или медиуми. Бројките за судските случаи против новинари генерално се обезбедуваат преку директна комуникација меѓу претставници на ЗНМ и портпаролите на правосудните органи. Постојниот информациски систем – базата на податоци не дава можност за прецизно пребарување на минатите и тековните постапки во кои странките се новинари, и тоа служи како изговор зошто не постои посебен регистар во правосудните органи за повреда на правата на медиумските работници.

МВР има воспоставено интерен регистар на статистички податоци за нападите и заканите врз новинари. Ниту граѓанскиот, а ниту кривичниот суд во Скопје не се во можност да дадат детални информации во врска со предметите во кои новинарите се јавуваат како странка во постапките. Базите на податоци на судовите не дозволуваат пребарување на податоците според различни критериуми.

Во податоците што ЗНМ ги добива од страна на надлежните институции, постои одреден вид категоризација на случаите, врз основа на пол и етничка припадност.

— В.11 ЗАКАНИ И МАЛТРЕТИРАЊЕ ШТО НЕ СЕ ОДНЕСУВААТ НА ФИЗИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ

Во текот на изминатата година, според официјалниот регистар на напади и закани на ЗНМ, нема регистрирано ваков тип напади и закани кон новинари и медиумски работници.

Категорија	Број	Кус опис на случаите
Закани и малтретирања што не се однесуваат на физичката безбедност на новинарите Оваа категорија закани и малтретирања вклучува: – надзор или следење; – вознемирувачки телефонски повици; – произволно судско или административно вознемирување; – агресивни изјави од јавни службеници; – други форми на притисок што можат да ја загрожат безбедноста на новинарите при извршувањето на нивната работа. Овие видови закани не вклучуваат мобинг и насилство во работната средина.	0	– Во 2023 година не е забележан ниту еден случај што спаѓа во оваа категорија.

— В.12 ЗАКАНИ ПРОТИВ ЖИВОТОТ И ФИЗИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ НА НОВИНАРИТЕ

Во текот на изминатата година, според официјалниот регистар на напади и закани на ЗНМ⁸⁹, регистрирани се вкупно три закани по животот и физичката безбедност на новинари и медиумски работници.

Првиот е случајот со новинарот Огнен Јанески, кон кого беа упатени две експлицитни закани по неговата безбедност од страна на гледач, во две контактни емисии на ТВ 24⁹⁰. Конкретно, за време на емисијата „Во тек“ на Телевизија 24, која е од контактен формат, анонимен гледач изнесе сериозни закани за физичката безбедност на сите новинари од телевизиите. Истото лице, со дополнително јавување во попладневната емисија „Очи в Очи“, вербално му се закани на новинарот Јанески со зборовите: „... Ти благодарам за тужбата што ќе ми ја поднесеш. А ќе се сретнеме ние двајца и на друго место, кај што живееш ти!“ Случајот беше пријавен во МВР, како и во Основното јавно обвинителство. До крајот на 2023 година, предметот сè уште беше во предистражна постапка.

Вториот случај е поврзан со експлицитните закани упатени кон новинарката Рита Бехадини поради нејзината објава на Фејсбук, во врска со јавниот став изнесен од

89 Здружение на новинарите на Македонија, [Регистар на закани и напади кон новинари и медиумски работници](#).

90 Здружение на новинарите на Македонија, „Остра осуда за упатените јавни закани за насилство кон новинарите и медиумските работници, изнесени во контактна емисија на ТВ24“, 28 јуни 2023.

страна на оцата од Сарај⁹¹. Конкретно, станува збор за онлајн-пораки упатени од профил именуван како Fisnik Noxha, во кои од новинарката се бара да го избрише постот и се упатуваат навреди кон нејзиното семејство и закани по нејзината физичка безбедност. Случајот беше пријавен во МВР и во ОЈО, од каде што се очекува да биде покренато обвинение за заканувачот.

Третиот случај е директната закана во форма на коментар кон Џабир Дерала, основач и директор на Цивил медиа⁹² поради неговата колумна објавена на официјалната фејсбук-страница на „Нова ТВ веб“. Од профилот со име Александар Антиќ беше упатен коментар со следната содржина: „Биди видлив гнидо, куршумот кај и да е ќе те стигне“. До крајот на 2023 година, случајот сè уште беше во обвинителна постапка.

Иако во 2023 година има само еден случај повеќе, споредено со 2022 година, сепак состојбата се оценува како сериозна поради тоа што степенот на неказнивост за ваквиот тип напади сè уште е висок во земјава. Од десетте напади што се случија во претходните три години, во 2020, 2021 и во 2022 година, само три имаат судска разрешница.

Категорија	Број	Кус опис на случаите
Закани по животот и физичката безбедност на новинарите Овој тип закани вклучуваат: – закани за убиство на новинари, пријатели на новинари, членови на нивното семејство или извори на информации; – закани за физички повреди на новинари, пријатели на новинари, членови на нивното семејство или извори на информации. Овие закани можат да бидат: – директни или преку трети лица; – испратени по електронски пат или директно лице в лице; – имплицитни, но и експлицитни.	3	– Закани по безбедноста и животот на Огнен Јанески од страна на гледач во две контактни емисии на 27 јуни 2023 година, на ТВ 24. – Закани кон Рита Бехадини по нејзина објава во врска со јавниот став на оцата од Сарај на социјалната мрежа Фејсбук. – Директна закана кон Џабир Дерала во форма на коментар на негова објавена колумна на официјалната фејсбук-страница на „Нова ТВ веб“

— В.13 ВИСТИНСКИ НАПАДИ

Во текот на изминатата година, според официјалниот регистар на напади и закани на ЗНМ⁹³, регистрирани се два физички напади кон новинари и медиумски работници.

Првиот случај е нападот на телевизиската екипа на ТВ24 и снимателот Иван Камчев⁹⁴. Како сведоци на сообраќајна несреќа, Иван Камчев и негов колега од МРТВ се обиделе да го документираат настанот по што Камчев бил вербално, а потоа и физички нападнат, при што била оштетена неговата опрема. По пријавата

91 Здружение на новинарите на Македонија, „[Бараме кривична одговорност за експлицитните закани кон новинарката Рита Бехадини](#)“, 24 јули 2023.

92 Здружение на новинарите на Македонија, „[ЗНМ со пријава до МВР за заканите по живот кон Џабир Дерала](#)“, 25 декември 2023.

93 Здружение на новинарите на Македонија, „[Регистар на закани и напади кон новинари и медиумски работници](#)“.

94 Здружение на новинарите на Македонија, „[Осуда за физичкиот напад врз снимателот на ТВ24 Иван Камчев](#)“, 18 јули 2023.

до МВР и поднесениот обвинителен предлог, Судот во Кавадарци донесе осудителна пресуда за напаѓачот⁹⁵.

Вториот случај се однесува на нападот врз телевизиската екипа на Алсат М во Скопје, во Старата скопска чаршија, кога екипата била нападна со ножици од сопственик на берберски салон⁹⁶. Инцидентот се случил додека екипата снимала инсерти во чаршијата, од еден од дуќаните излегол сопственикот-бербер со ножици и им се обратил со вербални навреди и закани по живот, а на снимателот му нанел видливи повреди на главата. При физичкиот напад била оштетена и опремата на снимателот.

Споредбено со 2022 година, во 2023 година се случи еден физички напад помалку. Според информациите добиени од Основното јавно обвинителство, и за двата случаи веќе се донесени осудителни пресуди за напаѓачите.

Категорија	Број	Кус опис на случаите
Реални напади врз новинари Видовите реални напади врз новинари може да вклучуваат сторена физичка или ментална повреда, киднапирање, влегување во домот или канцеларијата, запланета опрема, произволен притвор, неуспешен обид за атентат и сл.	2	– Телевизиската екипа на ТВ24 и снимателот Иван Камчев нападнати во Кавадарци Л.Р. – Телевизиската екипа на Алсат М нападна во Скопје во Старата скопска чаршија од сопственик на берберски салон.

— В.14 ЗАКАНИ И НАПАДИ ВРЗ МЕДИУМИ И НОВИНАРСКИ ЗДРУЖЕНИЈА

ЗНМ, во 2023 година не регистрираше напади од ваков тип. Споредбено со минатите години во оваа димензија, за овој индикатор, ситуацијата останува непроменета.

Категорија	Број	Кус опис на случаите
Закани и напади врз медиуми и новинарски организации Вистински напади врз имотот на медиумите и организациите, нивниот персонал, конфискувана опрема, агресивни изјави на јавни службеници итн. Исто така, заканите и нападите може да вклучуваат некои од горенаведените категории.		– Во 2023 година не е забележан ниту еден случај што спаѓа во оваа категорија.

95 Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ: Осудителна пресуда за напаѓачот на снимателот Иван Камчев од 24ТВ“, 13 ноември 2023.

96 Здружение на новинарите на Македонија, „ЗНМ: Нападнати новинари, повреден снимател од АЛСАТ, бараме итна реакција од МВР“, 21 август 2023.

Заклучоци и препораки

ЗАКЛУЧОЦИ

ПРАВНИ ГАРАНЦИИ И НИВНО СПРОВЕДУВАЊЕ

На почетокот на 2023 година беа изгласани измените и дополнувањата на Кривичниот законик на РСМ, според кои, нападот врз новинар или медиумски работник ќе се третира како напад врз службено лице. Во повеќе кривични дела е додадена квалификувана форма и е пропишана повисока казна за извршување на тоа дело врз новинари. Се очекува овие измени да имаат превентивен ефект бидејќи обезбедуваат системски решенија во правната рамка, со кои новинарите и медиумските работници се позаштитени во вршењето на својата работа. Од особена важност е во иднина да се воспостави позитивна судска пракса со доследна примена на овие измени, со цел правосудните органи да имаат поголемо влијание во заштитата на слободите и правата на новинарите. Во 2023 година се одвиваше процесот на реформи на медиумската политика на земјава, кој беше поддржан од Европската Унија. Првата фаза на овој процес заврши со усогласување на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, со клучната ЕУ Директива во оваа област и со подобрување на решенијата за финансирање на регулаторот и јавниот сервис. Меѓутоа, во втората фаза, Министерството за информатичко општество и администрација (МИОА), иако јавно искажа посветеност за целосно и транспарентно спроведување на реформите, кон крајот на годината предложи само парцијални решенија, кои беа од интерес, пред сè, на дел од приватниот медиумски сектор. На овие решенија се спротивставија новинарските и медиумските здруженија и организации, нагласувајќи дека, наместо повторно враќање на државното рекламирање во приватните медиуми, потребно е да се воведат фонд за плурализам на медиумски содржини. Сите други

недостатоци во правната рамка, идентификувани во текот на минатите години како пречка за развој на медиумските и новинарските слободи и за плурализмот на медиумските содржини, не беа земени предвид и остануваат како прашања за загриженост и во иднина. Целта на новите одредби во Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, кои беа изгласани во 2022 година, беше да се намалат предвидените казни со цел да не влијаат негативно врз слободното и критичко новинарство. Законот ја гарантира слободата на изразување, а евентуалните ограничувања во случаите на повреда на угледот и достоинството се уредени во согласност со членот 10 на Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи и практиката на Европскиот суд за човекови права. Во земјава не постои законска заштита од т.н. стратешки тужби против јавно учество (SLAPP), чија основна цел е финансиски да се исцрпат медиумите или новинарите. Тоа, сепак, не значи дека тужените во вакви процеси се оставени без заштита, туку своите права, односно заштитата ја остваруваат во рамките на постојното позитивно право.

ПОЛОЖБА НА НОВИНАРИТЕ ВО РЕДАКЦИИТЕ

Работниот статус на многу новинари, особено во приватните медиуми е несигурен, бидејќи голем број новинари, иако се вработени со договори на неопределено време, имаат примања под нивото на просечната плата во државава, работат повеќе од законски определеното работно време, не добиваат надоместок за прекувремена работа и работа во празници и континуирано се изложени на стрес поради тоа што мора да работат на многу различни задачи во малубројните редакции. Околу една петтина од вкупниот број новинари и медиумски работници сè уште се ангажирани со договори на определено време или хонорарни договори, и тоа е најчесто пракса во приватните телевизии и во онлајн-медиумите. Поради сето ова, новинарите се поранливи на притисоци, како од менаџерските структури, така и од сопствениците и од политичарите. Притисоците најчесто се скриени и малку видливи, новинарите се воздржуваат од отворено говорење за овие појави и ретко пријавуваат кога им се прекршуваат основните права. Иако се оценува дека новинарите во редакциите генерално имаат поголема слобода, сепак има многу влијанија врз секојдневното работење, кои не се толку видливи, односно има повеќе самоцензура отколку директни притисоци. Најлоша е позицијата на новинарите во локалните и во регионалните медиуми поради тоа што овие медиуми се во лоша финансиска состојба, а освен тоа, во малите средини, локалните моќници можат полесно да вршат притисок. Работниот статус и положбата на новинарките во редакциите не се разликува многу од онаа на нивните колеги новинари, со исклучок на тоа што на раководните позиции во медиумите има помалку жени.

БЕЗБЕДНОСТ НА НОВИНАРИТЕ

Во 2023 година, бројот на напади кон новинари беше намален. Но, иако бројот на вербални и физички закани споредено со изминатите години се намалува, загрижува фактот што новинарите и медиумските професионалци се сè почесто предмет на закани и малтретирања во онлајн-просторот, односно на социјалните мрежи. Дел од овие напади беа експлицитни закани по физичката безбедност на новинарите што работат на истражувања на корупција и други облици на криминал и незаконско работење. Надлежните институции и судовите сè уште не водат доволно ажурна евиденција за заканите и нападите врз новинари, ниту, пак, ги објавуваат ваквите податоци. Сепак, позитивно е што надлежните институции се отворени за соработка со новинарските здруженија и низ заедничките консултации покажуваат подготвеност да се работи на подобрување на безбедноста на новинарите и медиумските работници, преку поажурно преземање мерки и гонење на сторителите на напади и закани. Од вкупно пет регистрирани случаи на напади врз новинари во 2023 година, два случаи завршиле со правосилни осудителни пресуди, додека останатите три случаи се во фаза на истрага пред Основното јавно обвинителство (ОЈО). Позитивна промена е назначувањето нов надлежен обвинител во Основното јавно обвинителство и три посебни јавни обвинители за тетовското, битолското и штипското апелациско подрачје, кои ќе го следат постапувањето во предметите во кои се нападнати новинари. Преку востановената посебна линија за комуникација со Јавното обвинителство, новинарите ќе можат да се информираат за текот на постапките за физички напади и насилство. Сепак, сè уште не постојат посебни упатства усвоени од МВР и од Јавното обвинителство за ефикасно откривање и гонење на сторителите на нападите и заканите врз новинари.

ГЕНЕРАЛЕН ЗАКЛУЧОК

Измените и дополнувањата на Кривичниот законик усвоени во почетокот на 2023 година значително ја зајакнаа правната заштита на новинарите и медиумските работници. Државата забележа позитивен напредок во индексите за медиумските слободи и безбедноста на новинарите, благодарение на овие законски измени, кои обезбедуваат системска заштита на новинарите. И покрај тоа, предизвик останува конзистентната и ефикасна примена на овие законски одредби, со цел да се создава позитивна судска практика во санкционирањето на нападите врз новинари. Сериозен проблем, кој се рефлектира врз работата на клучните медиумски институции – регулаторното тело за медиуми и јавниот медиумски сервис, е повеќегодишното одолжување на постапката за избор на членови на Советот на АВМУ и на Програмскиот совет на МРТ. Предлозите за нови медиумски закони, изработени во рамки на процесот на медиумски реформи поддржан од ЕУ, во рамки на кои се препорачува востановување Фонд за плурализам

и разновидност на содржините, не беа прифатени од надлежните институции. Наместо тоа, беа предложени измени на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, со кои повторно се дозволува државно рекламирање во приватните аудиовизуелни медиуми, што носи ризик од засилување на клиентелистичките врски меѓу приватните медиуми и власта на штета на јавниот интерес и независноста на новинарските редакции во овие медиуми. Одредбите на Изборниот законик не содржат јасни правила за платеното политичко рекламирање во различни медиумски сектори, што создава можности за злоупотреба на јавните средства. Несигурниот социоекономски, ниските плати и непочитувањето на правата од работен однос се меѓу најсериозните проблеми со кои се соочуваат новинарите, што директно се одразува врз нивното чувство на сигурност и независност во работното опкружување. Иако бројот на експлицитни закани и напади врз новинари и медиумски работници е значително намален во споредба со минатите години, сепак прашање за загриженост се притисоците врз критичките новинарски редакции што ги вршат моќници со тужбите за клевета и навреда. Надлежните правосудни институции сè уште немаат воспоставено системи за регистрирање и евидентирање на нападите врз новинари.

ПРЕПОРАКИ

А: ПРАВНИ ГАРАНЦИИ И НИВНО СПРОВЕДУВАЊЕ

- Спроведување на постапката на избор на членови на Советот на АВМУ и на Програмскиот совет на МРТ од страна на Собранието на РСМ.
- Постапката треба да биде спроведена на транспарентен начин, со јавно сослушување на сите кандидати, а притоа треба да се задржи принципот на двотретинско мнозинство при одлучувањето на Собранието.
- Потребна е анализа на одредбите на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и на други релевантни закони од аспект на подобрување на финансиската состојба на приватните медиуми и воведување механизми за даночно олеснување и слични бенефиции за медиумите.
- Потребно е итно да се отвори дебата за евентуално формирање фонд за медиумите, особено за целите и критериумите на финансиската поддршка (поттикнување програмска разновидност, подобрување на статусот на новинарите и др.), начинот на распределба на средствата, независноста и објективноста во спроведувањето на постапката.
- Потребни се измени и дополнувања на Изборниот законик, со кои ќе се поедностават правилата за медиумската кампања и ќе се

намали можноста од злоупотреба на платеното политичко огласување во приватните медиуми.

- Иницирање измена и дополнување на Етичкиот кодекс на новинарите во јавниот сервис МРТ за зајакнување на внатрешната саморегулација во овој медиум.

Б: ПОЛОЖБА НА НОВИНАРИТЕ ВО РЕДАКЦИИТЕ

- Продолжување на напорите на ССНМ, со поддршка на ЗНМ, во потпишувањето нови колективни договори со приватните медиуми.
- Спроведување кампањи и обуки, преку кои новинарите и медиумските работници би се запознале повеќе со своите основни работнички права.
- Да продолжи обезбедувањето правна помош и советодавни услуги на новинари и медиумски работници од страна на еснафските новинарски здруженија.
- Интензивирање на соработката и дијалогот со институциите во интерес на заштитата на работничките права.

В: ЗАЈАКНУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСТА НА НОВИНАРИТЕ:

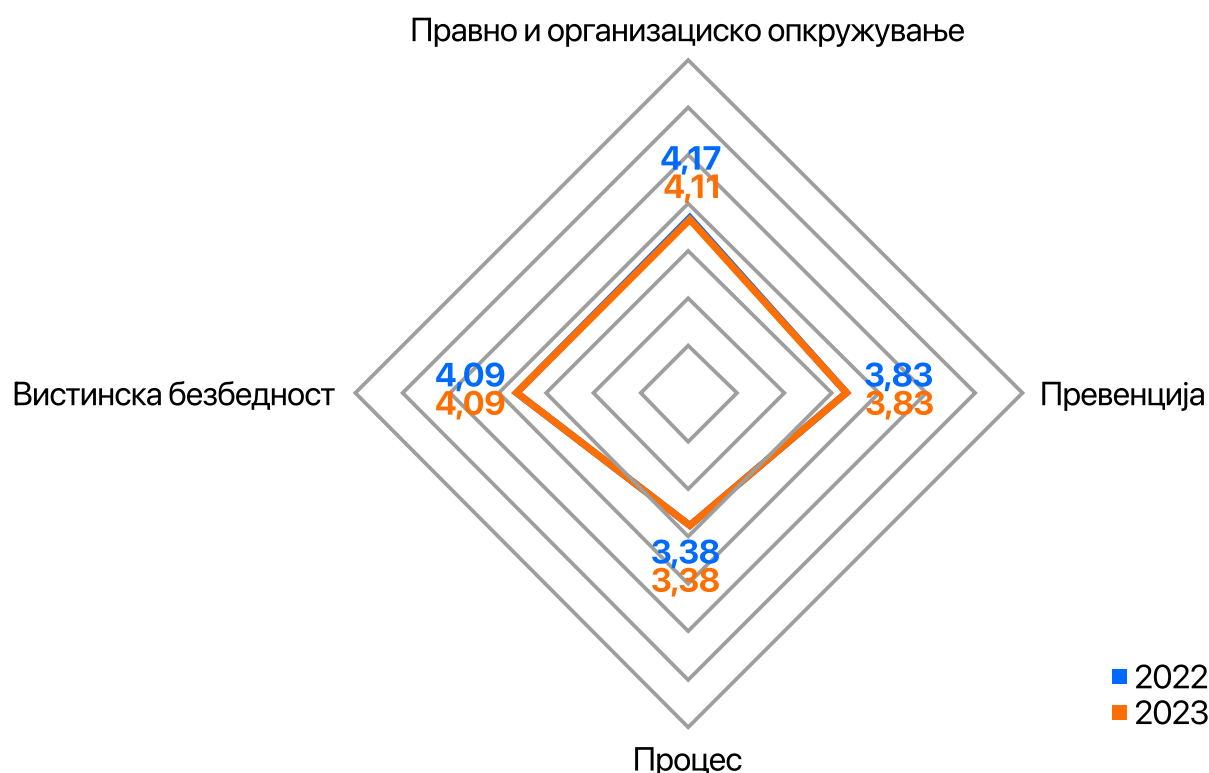
- Воспоставување посебни регистри за случаи на тужби против новинари, во рамки на основните граѓански и кривични судови, вклучувајќи го и ОЈО.
- Ефикасно имплементирање на законите за подобра безбедност на новинарите и медиумските работници.
- Континуиран процес во градењето на капацитетите на новинари, адвокати, судии и обвинители на теми поврзани со санкционирањето на нападите врз новинари и општо толкувањето на член 10 од ЕСЧП.
- Подобрување на соработката со новоизбраните претставници на Собранието на РСМ на теми поврзани со слободата на изразување и медиумските политики.
- Продолжување на лобирањето на ЗНМ за воведување протоколи и унапредување на внатрешните процедури во институциите, со цел превенирање на насилството кон новинарите и негово ефикасно санкционирање.
- Неопходно е ЗНМ да ја унапреди соработката со народниот правобранител.

IV Индекс на безбедноста на новинарите во Северна Македонија – 2023

Овој дел од извештајот графички го прикажува Индексот на безбедност на новинарите во 2023 година, во споредба со претходната 2022 година. За секоја од четирите димензии и за сите 19 индикатори, дадено е кратко објаснување за клучните промени што се случија во 2023 година.

Пошироко објаснување на податоците и промените што настанале за секој поединечен индикатор на Индексот може да се прочита во наративниот дел од извештајот:

Индикатори на Индексот за безбедност на новинарите	Наративен извештај
I. Правно и организациско опкружување	
Законските одредби поврзани со клеветата и нивната примена не создаваат застрашувачки ефекти врз новинарите и медиумите	A.6
Доверливоста на изворите на новинарите е загарантирана во законодавството и почитувана од властите	A.8
Другите закони се спроведуваат објективно и им овозможуваат на новинарите и другите медиумски актери да работат слободно и безбедно	A.7
Новинарите се слободни да ја извршуваат својата професија и да основаат, да се здружуваат и да учествуваат во своите здруженија	A.9
Работната позиција на новинарите е стабилна и заштитена на работното место	B.1
II. Превенција	
Новинарите и медиумските актери имаат пристап до непосредни и ефективни заштитни мерки кога се изложени на закани	B.1
Новинарите и другите медиумски актери (чии животи или физички интегритет се во реален и непосреден ризик) имаат пристап до специјални механизми за заштита/безбедност	B.2
Новинарките имаат пристап до законски мерки и механизми за поддршка кога се соочуваат со родово засновани закани, малтретирање и насилство	B.3
Воспоставена е практика на редовна јавна осуда на закани и нападите врз новинари и медиуми	B.4
Полициските власти се сензитивни на прашањето за заштита на новинарите	B.5
III. Процес	
Специјализираните истражни единици и/или службеници имаат соодветна експертиза за истражување напади и насилство врз новинари	B.6
Истрагите за сериозни физички напади врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат ефикасно (независно, темелно и навремено)	B.7
Новинарите и другите медиумски актери се ефикасно заштитени од различни форми на малтретирање преку интернет	B.8
Истрагите за сите видови напади и насилство врз новинари и други медиумски актери се спроведуваат транспарентно	B.9
Системите за собирање квалитетни статистички податоци се воспоставени од државните органи за да се спречи неказливоста	B.10
IV. Вистинска безбедност	
Закани и малтретирање што не се однесуваат на физичката безбедност	B.11
Закани против животот и физичката безбедност на новинарите	B.12
Вистински напади	B.13
Закани и напади врз медиуми и новинарски здруженија	B.14

	2022	2023		Главни нови промени во секоја димензија
Правно и организациско опкружување	4,17	4,11	—	Во изминатата година, бројот на случаи против новинари и медиуми во Северна Македонија е намален, но општата политика на неказнивост продолжува во однос на старите случаи на напади и закани кон новинари и медиумски работници. И во 2023 година, поради недостиг од политичка волја, не беа избрани нови членови на Програмскиот совет на MPTV и на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Медиумските реформи само делумно беа реализирани. Посебно загрижува враќањето на државното рекламирање во приватните аудиовизуелни медиуми, како и растечкиот тренд на користење стратешки тужби против учеството на јавноста (SLAPP) за замолчување на новинарите и медиумските работници во земјава. Измените на Кривичниот законик беа усвоени во 2023 година, што придонесува кон зајакната безбедност на новинарите и медиумските работници.
Превенција	3,83	3,83	—	Во поглед на пристапот на новинарите до брзи и ефективни мерки за заштита во случаи на закани и напади имаше мало подобрување во 2023 година. Беа назначени и нови обвинители во три апелациски подрачја низ државава, надлежни да го следат постапувањето во предметите во кои се нападнати новинари, а беше отворена и посебна линија на која можат да се јавуваат новинари и медиумски работници.
Процес	3,38	3,38	—	Перцепцијата за соработката меѓу надлежните институции во 2023 година беше подобрена и резултираше со нивна поголема ефикасност во откривањето на сторителите на нападите. Од вкупно 5 закани и напади кон новинари и медиумски работници, две беа истражени и завршија со осудителна пресуда за напаѓачите. Три случаи до крајот на 2023 година сè уште беа во обвинителна процедура.
Вистинска безбедност	4,09	4,09	—	Бројот на физички напади и закани кон новинари е намален споредбено со минатата година. Сепак, степенот на неказнивост за ваквиот тип напади сè уште е висок, поради тоа што значаен број случаи од минатите години сè уште не се истражени и завршени. Загрижува трендот на зголемување на онлајн-заканите кон новинарки во земјава.
Индекс на безбедност на новинарите	3,92	3,91	↓	

Правно и организациско опкружување

ИНДИКАТОР 1.1

— ЗАКОНСКИТЕ ОДРЕДБИ ПОВРЗАНИ СО КЛЕВЕТАТА И НИВНАТА ПРИМЕНА НЕ СОЗДАВААТ ЗАСТРАШУВАЧКИ ЕФЕКТИ ВРЗ НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМИТЕ

Резултат за 2022: 4,34 / Резултат за 2023: 4,22

Општата оценка за овој индикатор во 2023 година е малку полоша, во споредба со претходната, првенствено поради трендот на зголемување на бројот на тужби за клевета или навреда против новинари и медиуми, како и поради судската пресуда за клевета донесена против Истражувачката репортерска лабораторија (ИРЛ) во случајот со поранешниот вицепремиер Кочо Анѓушев. Сепак, новинарите и оваа година не го оценуваат Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда како рестриктивен за нивната работа.

ИНДИКАТОР 1.2

— — ДОВЕРЛИВОСТА НА ИЗВОРИТЕ НА НОВИНАРИТЕ Е ЗАГАРАНТИРАНА ВО ЗАКОНОДАВСТВОТО И ПОЧИТУВАНА ОД ВЛАСТИТЕ

Резултат за 2022: 4,80 / Резултат за 2023: 4,83

Споредбено со изминатата година, во 2023 година има благо подобрување кај овој индикатор поради зајакнатите механизми на заштита на новинарските извори – законските гаранции во поглед на заштитеното пријавување, правата на укажувачите, како и поефикасното постапување на институциите во врска со заштитеното пријавување и обезбедувањето заштита на укажувачите. Новинарите што работат на истражувачки теми поврзани со корупција или криминал, генерално се чувствуваат слободни во контактирањето со изворите на информации. Сепак, иако укажувачите (како важна група новинарски извори) се законски и институционално подобро заштитени, само мал број на своја иницијатива пријавуваат случаи кај надлежните институции или кај новинарите.

ИНДИКАТОР 1.3

— ДРУГИТЕ ЗАКОНИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ОБЈЕКТИВНО И ИМ ОВОЗМОЖУВААТ НА НОВИНАРИТЕ И НА ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ ДА РАБОТАТ СЛОБОДНО И БЕЗБЕДНО

Резултат за 2022: 4,21 / Резултат за 2023: 4,02

Состојбата во поглед на овој индикатор е нешто полоша во споредба со 2022 година бидејќи државата сè уште не презела активности за воведување законска заштита од т.н. незасновани тужби против новинари и медиуми со цел финансиски да се исцрпат (SLAPP тужби). Таква пракса е регистрирана во земјава со неколку случаи, кои јасно укажуваат дека станува збор за обид на моќници да извршат притисок врз новинари. Споредено со 2022 година, во 2023 година е зголемен бројот на ваквите SLAPP тужби кон новинари и медиумски работници.

ИНДИКАТОР 1.4

— НОВИНАРИТЕ СЕ СЛОБОДНИ ДА ЈА ИЗВРШУВААТ СВОЈАТА ПРОФЕСИЈА И ДА ОСНОВААТ, ДА СЕ ЗДРУЖУВААТ И ДА УЧЕСТВУВААТ ВО СВОИТЕ ЗДРУЖЕНИЈА

Резултат за 2022: 4,14 / Резултат за 2023: 4,19

Во 2023 година, состојбата во поглед на слободното вршење на новинарската професија е малку подобрена, во споредба со претходната година, пред сè поради фактот што свесноста кај новинарската фела и солидарноста се зголемени, а зголемен е и бројот на членови во здруженијата и синдикатот. Активни се три професионални здруженија, но и натаму е важно да се работи на нивната одржливост. Немаше сериозни притисоци врз здруженијата, но постои отпор кај сопственици или менаџери на приватни медиуми, новинарите да се зачленуваат во новинарскиот синдикат и да основаат синдикални организации.

ИНДИКАТОР 1.5

— РАБОТНАТА ПОЗИЦИЈА НА НОВИНАРИТЕ Е СТАБИЛНА И ЗАШТИТЕНА НА РАБОТНОТО МЕСТО

Резултат за 2022: 3,34 / Резултат за 2023: 3,29

Состојбата со работничките права и работниот статус на новинарите и во 2023 година не се подобри. Голем број новинари во приватните медиуми немаат потпишано договори за работа, работат прекувремено или нивните примања се ниски и нередовни. Новинарите во приватните медиуми се плашат да поведуваат судски постапки за мобинг или непочитување на работните права и да основаат синдикални организации во медиумите. Во јавниот радиодифузен сервис, состојбата е нешто подобра, новинарите имаат договори за работа, а постои и синдикална организација со репрезентативен број на членови.

Превенција

Новинарите и медиумските актери имаат пристап до непосредни и ефективни заштитни мерки кога се изложени на закани

3.83

Новинарите и другите медиумски актери (чији животи или физички интегритет се во реален и непосреден ризик) имаат пристап до специјални

3.45

Новинарките имаат пристап до законски мерки и механизми за поддршка кога се соочуваат со родово засновани закани, малтретирање и насилство

3.60

Воспоставена е практика на редовна јавна осуда за закани и напади врз новинари и медиуми

3.46

Полициските власти се сензитивни на прашањето за заштита на новинарите

4.79

1.00	Не постојат институционални механизми за непосредна заштита на новинарите во случаи на закани и напади. Функционери поттикнуваат напади врз новинари, а полицијата се однесува крајно грубо кон новинарите.
2.00	
3.00	
4.00	↑
5.00	↓
6.00	
7.00	Воспоставени се сите институционални механизми за непосредна заштита на новинарите во случај на напад, функционерите јасно и систематски ги обесхрабруваат нападите врз новинарите, а полицијата ги третира новинарите со почит.

ИНДИКАТОР 2.1

— **НОВИНАРИТЕ И МЕДИУМСКИТЕ АКТЕРИ ИМААТ ПРИСТАП ДО НЕПОСРЕДНИ И ЕФЕКТИВНИ ЗАШТИТНИ МЕРКИ КОГА СЕ ИЗЛОЖЕНИ НА ЗАКАНИ**

Резултат за 2022: 3,75 / Резултат за 2023: 3,83

Во текот на 2023 година имаше извесно подобрување во поглед на пристапот на новинарите до брзи и ефективни мерки за заштита во случаи на закани и напади. Покрај назначениот посебен обвинител при Основното јавно обвинителство, надлежен да го следи постапувањето во предметите во кои се нападнати новинари, зголемена е надлежноста на уште три обвинители во уште три апелациски подрачја, а отворена е и посебна линија на која можат да се јават новинарите. Од регистрираните пет напади врз новинари, само два завршија со судска пресуда, со која се санкционираат напаѓачите, останатите три сè уште се во обвинителна постапка.

ИНДИКАТОР 2.2

— **НОВИНАРИТЕ И ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ (ЧИИ ЖИВОТИ ИЛИ ФИЗИЧКИ ИНТЕГРИТЕТ СЕ ВО РЕАЛЕН И НЕПОСРЕДЕН РИЗИК) ИМААТ ПРИСТАП ДО СПЕЦИЈАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАШТИТА/ БЕЗБЕДНОСТ**

Резултат за 2022: 3,42 / Резултат за 2023: 3,45

Во текот на 2023 година немаше големи промени во поглед на пристапот на новинарите до мерки за физичка заштита, во случаи на сериозни закани по нивната безбедност. Постојат одредби во законот со кои се гарантираат посебни мерки на заштита на новинарите, но постапката за проценка на ризикот не е доволно јасно дефинирана, па оттаму не се знае и колку е практично применлива. Мерките на претпазливост се предлагаат од јавен обвинител, а ги определува судија во претходна постапка, врз основа на оценка за сериозноста на ситуацијата, видот на кривичното дело, опасноста за жртвата и др.

ИНДИКАТОР 2.3

— **НОВИНАРКИТЕ ИМААТ ПРИСТАП ДО ЗАКОНСКИ МЕРКИ И МЕХАНИЗМИ ЗА ПОДДРШКА, КОГА СЕ СООЧУВААТ СО РОДОВО ЗАСНОВАНИ ЗАКАНИ, МАЛТРЕТИРАЊЕ И НАСИЛСТВО**

Резултат за 2022: 3,64 / Резултат за 2023: 3,60

Во 2023 година, состојбата во поглед на овој индикатор не беше подобрена споредбено со изминатите години. И покрај мерките вградени во Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, воспоставениот механизам за бесплатна правна помош при Министерството за правда речиси воопшто не се користи за поддршка на жртви на родово засновани напади

и насилство, вклучувајќи ги и новинарките. До ЗНМ, во 2023 година беа пријавени два случаи, една онлајн-закана кон новинарка и еден физички напад кон новинарки, иако нивниот број во онлајн-просторот е реално многу поголем.

ИНДИКАТОР 2.4

— ВОСПОСТАВЕНА Е ПРАКТИКА НА РЕДОВНА ЈАВНА ОСУДА НА ЗАКАНИТЕ И НАПАДИТЕ ВРЗ НОВИНАРИ И МЕДИУМИ

Резултат за 2022: 3,58 / Резултат за 2023: 3,46

Има мало влошување на состојбата во поглед на овој индикатор, споредено со минатата година, бидејќи беа регистрирани неколку примери на вербални напади врз новинари од страна на носители на јавни функции. Инаку, генерална оценка е дека во минатите години е воспоставена пракса на јавна осуда на нападите врз новинарите, а носителите на јавни функции главно се воздржуваа од вербални напади врз новинари. Сепак, недостасува усогласеност во таквата пракса меѓу сите релевантни политички и владини претставници.

ИНДИКАТОР 2.5

— ПОЛИЦИСКИТЕ ВЛАСТИ СЕ СЕНЗИТИВНИ НА ПРАШАЊЕТО ЗА ЗАШТИТАТА НА НОВИНАРИТЕ

Резултат за 2022: 4,77 / Резултат за 2023: 4,79

Во поглед на однесувањето на полицијата кон новинарите, немаше големи промени. Во текот на 2023 година, полицијата покажа коректно однесување кон новинарите и медиумите во различни ситуации. Ова е резултат на низа заеднички активности на ЗНМ и полициските власти во текот на минатите години: ЗНМ, во соработка со МВР, изготви Протокол за безбедност во онлајн-просторот за новинарките. Во контекст на оваа соработка, беа објавени и неколку прирачници, наменети и за новинари, и за полициски службеници.

Процес

ИНДИКАТОР 3.1

— СПЕЦИЈАЛИЗИРАНИТЕ ИСТРАЖНИ ЕДИНИЦИ И/ИЛИ СЛУЖБЕНИЦИ ИМААТ СООДВЕТНА ЕКСПЕРТИЗА ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ НАПАДИ И НАСИЛСТВО ВРЗ НОВИНАРИ

Резултат за 2022: 3,43 / Резултат за 2023: 3,43

Во 2023 година, состојбата во поглед на овој индикатор не беше променета. Се уште не се усвоени посебни упатства што можат да помогнат за поефикасно водење на истрагите. Позитивна промена е назначувањето уште три нови обвинители, во три нови апелациски подрачја, кои ќе го следат постапувањето во предметите во кои се нападнати новинари. Меѓутоа, јавните обвинители сè уште се мошне инертни во поглед на отпочнувањето на постапките.

ИНДИКАТОР 3.2

— ИСТРАГИТЕ ЗА СЕРИОЗНИ ФИЗИЧКИ НАПАДИ ВРЗ НОВИНАРИ И ДРУГИ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ЕФИКАСНО (НЕЗАВИСНО, ТЕМЕЛНО И НАВРЕМЕНО)

Резултат за 2022: 3,49 / Резултат за 2023: 3,48

Иако неказнивоста сè уште е голем проблем, перцепцијата е дека има мало назадување во 2023 година, споредено со минатите години, пред сè поради проблемот со бавните и неефикасни истраги, а за одделни напади врз новинари во изминатите десет години и воопшто не се покренати обвиненија.

ИНДИКАТОР 3.3

— НОВИНАРИТЕ И ДРУГИТЕ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ ЕФИКАСНО ЗАШТИТЕНИ ОД РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА МАЛТРЕТИРАЊЕ ПРЕКУ ИНТЕРНЕТ

Резултат за 2022: 3,46 / Резултат за 2023: 3,51

Во текот на 2023 година е забележано мало подобрување во заштитата на новинарите од онлајн-закани, од причина што надлежните институции (конкретно МВР) реагираа да се пронајдат лицата што упатија на новинари сериозни закани по животот преку социјалната мрежа Фејсбук. Во 2023 година се водат три предмети во Основното јавно обвинителство за три случаи на напади и закани упатени онлајн, кои сè уште се во обвинителна постапка.

ИНДИКАТОР 3.4

— ИСТРАГИТЕ ЗА СИТЕ ВИДОВИ НАПАДИ И НАСИЛСТВО ВРЗ НОВИНАРИ И ДРУГИ МЕДИУМСКИ АКТЕРИ СЕ СПРОВЕДУВААТ ТРАНСПАРЕНТНО

Резултат за 2022: 3,09 / Резултат за 2023: 3,10

Состојбата, во поглед на транспарентноста на судските постапки во кои странки се новинари, е речиси иста

како и во претходната година. Основниот граѓански и Кривичниот суд во Скопје не даваат детални информации за судските постапки за нападите врз новинари. Судовите немаат практика да ја информираат јавноста за постапките поврзани со нападите врз новинари и медиуми. Постојниот информациски систем не дава можност за прецизно пребарување на минатите и тековните постапки во кои странките се новинари.

ИНДИКАТОР 3.5

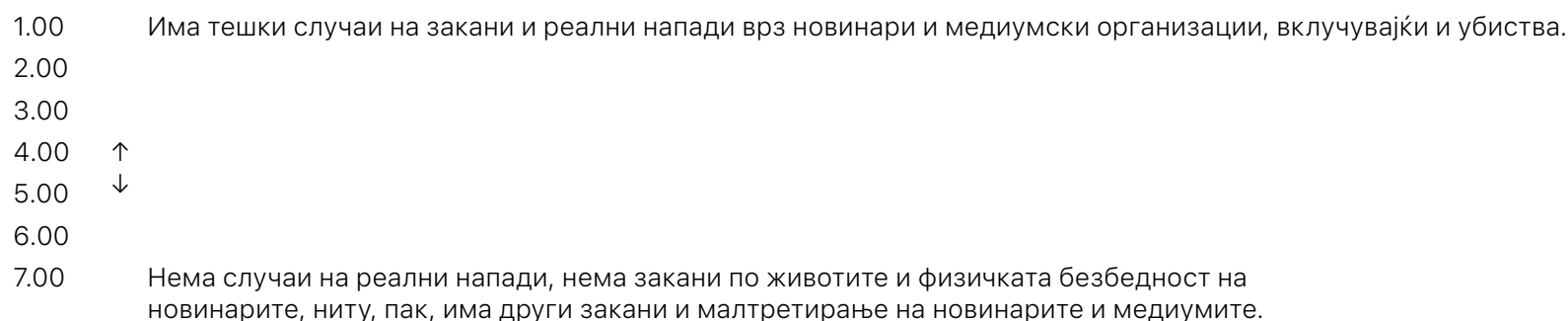
— СИСТЕМИТЕ ЗА СОБИРАЊЕ КВАЛИТЕТНИ СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ СЕ ВОСПОСТАВЕНИ ОД ДРЖАВНИТЕ ОРГАНИ ЗА ДА СЕ СПРЕЧИ НЕКАЗНИВОСТА

Резултат за 2022: 3,41 / Резултат за 2023: 3,40

Состојбата речиси и да не е променета во споредба со минатите години, во поглед на овој индикатор. Судовите и надлежните институции, и покрај иницијативите на ЗНМ, сè уште немаат воспоставено квалитетни статистички системи, врз основа на кои можат да доставуваат прецизни податоци за сите судски постапки, во кои странки се новинари или медиуми. Ниту граѓанскиот, ниту кривичниот суд во Скопје не се во можност да дадат детални информации во врска со предметите, во кои новинарите се јавуваат како странки во постапките.

IV

Вистинска безбедност

ИНДИКАТОР 4.1

— ЗАКАНИ И МАЛТРЕТИРАЊЕ ШТО НЕ СЕ ОДНЕСУВААТ НА ФИЗИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ

Резултат за 2022: 3,87 / Резултат за 2023: 3,80

Иако во 2022 година имаше мало подобрување, во поглед на бројот на напади од оваа категорија, сепак степенот на неказливост за ваквиот тип напади сè уште е висок во земјава и затоа во 2023 година има мало назадување. За разлика од 2020 година и од 2021 година, кога ЗНМ регистрираше седум, односно три напади од ваков тип, во 2022 и во 2023 година се регистрирани по два напади врз новинари. Меѓутоа, од дванаесетте напади што се случија во претходните три години, вклучувајќи ја и 2020 година, за жал само два случаи имаат судска разрешница.

ИНДИКАТОР 4.2

— ЗАКАНИ ПРОТИВ ЖИВОТОТ И ФИЗИЧКАТА БЕЗБЕДНОСТ НА НОВИНАРИТЕ

Резултат за 2022: 3,69 / Резултат за 2023: 3,67

Кај овој индикатор има мало влошување на состојбата, пред сè поради неефикасното санкционирање на заканите што се случија во претходните години. Во споредба со 2022 година, кога ЗНМ имаше забележано само две закани, во 2023 година е забележана само една закана по животот и безбедноста на новинарот Огнен Јанески, и овој случај сè уште е во обвинителна постапка.

ИНДИКАТОР 4.3

— ВИСТИНСКИ НАПАДИ

Резултат за 2022: 4,25 / Резултат за 2023: 4,36

Споредбено со 2022 година, кога имаше забележано позитивна пракса во спроведувањето на истрагите и постапувањето на правосудните органи, во 2023 година забележани се два случаи на физички напади кон новинари и медиумски работници. За овие случаи, надлежните органи постапија релативно ефикасно и брзо, и напаѓачите беа осудени со правосилни осудителни пресуди.

ИНДИКАТОР 4.4

— ЗАКАНИ И НАПАДИ ВРЗ МЕДИУМИ И НОВИНАРСКИ ЗДРУЖЕНИЈА

Резултат за 2022: 4,53 / Резултат за 2023: 4,53

ЗНМ во 2023 година не регистрираше напади од ваков тип. Споредено со минатите години, за овој индикатор, оценката останува непроменета.

Оригинален наслов
Северна Македонија
Индикатори за степенот на
слободата на медиумите и Индекс на
безбедноста на новинарите 2023.

Издавач
Здружение на новинарите на
Македонија (ЗНМ) Скопје, 2024.

Автор
Милан Спировски

Рецензенти на извештајот
Марина Тунева
Иван Брешковски

Лектура
Маја Катарова Апостолова

Фотографија на насловната страница
Андрија Вукелиќ

Дизајн
comma.rs

Оваа публикација е произведена со
финансиска поддршка на Европската
Унија. Нејзината содржина е единствена
одговорност на авторот и не ги одразува
нужно ставовите на Европската Унија.